

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ С.В. Войтко
(підпис) (ініціали, прізвище)
« _____ » _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня бакалавра

галузь знань 0305 Економіка та підприємництво

напрямок підготовки 6.030503 «Міжнародна економіка»

на тему: «Подолання соціально-економічних наслідків міжнародної
міграції трудових ресурсів України»

Виконала: студентка 4 курсу, групи УС-5

Шевченко Юлія Олександрівна

_____ (підпис)

Керівник доцент кафедри «Міжнародної економіки»,
к.е.н. Грінько Ірина Миколаївна

_____ (підпис)

Рецензент к.е.н. Пічугіна Марина Анатоліївна

_____ (підпис)

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ-2019 року

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Факультету менеджменту та маркетингу

Кафедра міжнародної економіки

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Напрямок підготовки 6.030503 «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ С.В. Войтко

«__» _____ 2018р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студенту Шевченко Юлії Олександрівні

1. Тема роботи «Подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів України», керівник роботи к.е.н. Грінько Ірина Миколаївна, затверджені наказом по університету від «__»_____2018р. №
2. Термін подання студентом роботи 31.05.2019 р.
3. Вихідні дані до роботи – дані з офіційних сайтів, а саме: Державної служби статистики України, Світового банку, Міністерства соціальної політики України, Національного банку України; статистичні звіти міжнародних організацій; матеріали наукових конференцій; статті фахових видань; монографії та автореферати дисертацій.
4. Об'єкт дослідження — подолання наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів України.
5. Предмет дослідження — теоретико-методичні та прикладні аспекти щодо подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції

трудових ресурсів.

6. Мета дослідження – теоретичне обґрунтування, вироблення науково-методичних засад і практичних рекомендацій спрямованих на подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів і підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах розвитку глобалізації.

7. Перелік завдань, які потрібно розробити :

1) вивчити наукові підходи до сутності міжнародної міграції трудових ресурсів;

2) охарактеризувати фактори впливу на міжнародну міграцію трудових ресурсів;

3) обґрунтувати вибір методичного підходу до оцінювання соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів;

4) проаналізувати соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів України та країн ЄС;

5) здійснити кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України;

6) оцінити наслідки впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний стан України;

7) запропонувати напрями удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції;

8) запропонувати заходи із коригування міграційної політики України з урахуванням її соціально-економічної стратегії розвитку;

9) здійснити моделювання та прогнозування міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни.

8. Перелік ілюстративного матеріалу (із зазначенням плакатів, презентацій тощо):_обсяг тексту роботи – 87 сторінок, кількість таблиць – 15, рисунків – 8, формул – 15, кількість використаних джерел – 71.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Строк виконання етапів дипломної роботи	Примітка
1.	Закріплення студента за науковим керівником дипломної роботи	01.09.2018-20.09.2018	
2.	Вибір теми дипломної роботи та затвердження її на засіданні кафедри	21.09.2018-18.10.2018	
3.	Розробка змісту дипломної роботи та видача завдання керівником	18.10.2018-31.10.2018	
4.	Підписання завідувачем кафедри листа «Завдання на дипломну роботу студенту»	01.11.2018-03.11.2018	
5.	Підбір літератури за темою дипломної роботи та її аналіз	03.11.2018-30.11.2018	
6.	Підготовка теоретичного розділу та погодження його змісту з керівником дипломної роботи	31.12.2018	
7.	Проведення аналізу об'єкта економічного дослідження	01.01.2019-28.02.2019	
8.	Узагальнення результатів аналізу та виявлення невикористаних резервів у діяльності досліджуваного об'єкту	01.03.2019-15.03.2019	
9.	Завершення підготовки другого розділу	20.03.2019	
10.	Розробка та обґрунтування удосконалень, які є основою третього, рекомендаційного розділу	21.03.2019-20.04.2019	
11.	Узагальнення отриманих наукових результатів всієї роботи та підготовка загальних висновків	21.04.2019-27.04.2019	
12.	Оформлення дипломної роботи та перевірка її науковим керівником.	28.04.2019-15.05.2019	

13.	Доопрацювання дипломної роботи задля усунення виявлених керівником недоліків	16.05.2019-22.05.2019	
14.	Проведення попереднього захисту та оформлення відгуку науковим керівником	23.05.2019-25.05.2019	
15.	Подання дипломної роботи на перевірку на плагіат і проходження нормоконтролю	до 31.05.2019	
16.	Надання дипломної роботи рецензенту. Підготовка рецензентом офіційної рецензії за встановленим зразком.	28.05.2019-31.05.2019	
17.	Підготовка доповіді та наочних матеріалів до захисту	01.06.2019-05.06.2019	
18.	Захист дипломної роботи перед ЕК	згідно із затвердженим графіком	

Студент _____ Шевченко Ю.О.

Керівник роботи _____ Грінько І.М.

РЕФЕРАТ

Сторінок 87	Рисунків 7	Таблиць 15	Додатків 2
Мета дослідження:	Теоретичне обґрунтування, вироблення науково-методичних засад і практичних рекомендацій спрямованих на подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів і підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах розвитку глобалізації.		
Завдання дослідження	<ol style="list-style-type: none"> 1) вивчити наукові підходи до сутності міжнародної міграції трудових ресурсів; 2) охарактеризувати фактори впливу на міжнародну міграцію трудових ресурсів; 3) обґрунтувати вибір методичного підходу до оцінювання соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів; 4) проаналізувати соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів України та країн ЄС; 5) здійснити кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України; 6) оцінити наслідки впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний стан України; 7) запропонувати напрями удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції; 8) запропонувати заходи із коригування міграційної політики України з урахуванням її соціально-економічної стратегії розвитку; 9) здійснити моделювання та прогнозування міжнародної 		

	міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни.
Об'єкт дослідження:	Подолання наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів України.
Предмет дослідження:	Теоретико-методичні та прикладні аспекти щодо подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів.

Ключові слова: міграційні процеси, соціально-економічні наслідки, трудова міграція, трудові ресурси, фактори впливу, міграційний приріст, регулювання міграції, соціально-економічний розвиток, заробітна плата, країни ЄС.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	13
1.1. Наукові підходи до сутності міжнародної міграції трудових ресурсів	13
1.2. Фактори впливу на міжнародну міграцію трудових ресурсів	20
1.3. Методичні підходи до оцінювання соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів	23
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	30
2.1. Порівняльний аналіз соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів України та країн ЄС	30
2.2. Кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України	44
2.3. Оцінювання наслідків впливу міграції на соціально-економічний стан України	56
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДЛАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	63
3.1. Удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції	63
3.2. Коригування міграційної політики України з урахуванням її соціально-економічної стратегії розвитку	66
3.3. Моделювання та прогнозування міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни	69
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. За останні десять років рівень міжнародної трудової міграції почав розвиватися. Із змінами, які виникли при міграційному процесі почали виникати питання, які потребують свого глобального вивчення та регулювання з метою удосконалення міграційних процесів. Від розвитку трудової міжнародної міграції у значній мірі залежить стан та розвиток країни, її соціально-економічний потенціал. На міграційні процеси впливають і внутрішні, і зовнішні фактори. Із кожним роком під впливом міжнародної трудової міграції відбуваються зміни у соціально-економічному розвитку країни. Міжнародна міграційна система повинна бути досліджена на державному рівні, для цього потрібно проаналізувати всі фактори впливу та знайти оптимальні заходи вирішення проблем у міграційній сфері та методи регулювання трудової міграції, які допоможуть зменшити негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Огляд літератури з обраної теми. Знаходженню перспективних шляхів подолання негативних соціально-економічних наслідків та регулюванню міжнародної трудової міграції присвятили свої праці такі зарубіжні та вітчизняні вчені: В. Боровиков [5], С. Западнюк [17], В. Іонцев [24], Є. Корчева [27], Д. Массей [31], О. Пробоїв [41], Е. Равенштейн [52], В. Шелюк [49] та інші.

Метою дипломної роботи виступає теоретичне обґрунтування, вироблення науково-методичних засад і практичних рекомендацій спрямованих на подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів і підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах розвитку глобалізації.

В залежності від зазначеної мети, у роботі було поставлено і вирішено такі завдання:

1) вивчити наукові підходи до сутності міжнародної міграції трудових ресурсів;

2) охарактеризувати фактори впливу на міжнародну міграцію трудових ресурсів;

3) обґрунтувати вибір методичного підходу до оцінювання соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів;

4) проаналізувати соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів України та країн ЄС;

5) здійснити кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України;

6) оцінити наслідки впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний стан України;

7) запропонувати напрями удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції;

8) запропонувати заходи із коригування міграційної політики України з урахуванням її соціально-економічної стратегії розвитку;

9) здійснити моделювання та прогнозування міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни.

1. **Об'єктом дослідження** є подолання наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти щодо подолання соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів.

Вирішення поставлених у роботі завдань здійснювалось з використанням наступних методів дослідження: системний аналіз, систематизації, узагальнення, індукції, факторний (при визначенні факторів впливу на міжнародну трудову міграцію); табличний, графічний, порівняльний, групування (при аналізі та оцінюванні тенденцій міжнародної міграції трудових ресурсів); економіко-статистичні методи та методи прогнозування, екстраполяції(при моделюванні та прогнозуванні міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни).

До теоретико-інформаційної бази при написанні дипломної роботи слід віднести: дані з офіційних сайтів, а саме: Державної служби статистики України, Світового банку, Міністерства соціальної політики України, Національного банку України; статистичні звіти міжнародних організацій; матеріали наукових конференцій; статті фахових видань; монографії та автореферати дисертацій.

Практична значимість дослідження. Отримані результати, які мають практичне значення, полягають у наступних положеннях:

- оцінено наслідки впливу міграції на соціально-економічний стан України;
- надано рекомендації щодо коригування політики міжнародної трудової міграції України та її соціально-економічні стратегії розвитку;
- змодельовано міграційні процеси в умовах соціально-економічного розвитку країни.

Публікації. За результатами дипломної роботи було опубліковано 2 статті, одна з яких у науковому фаховому виданні України та 2 тези доповідей.

Статті:

1. Шевченко Ю.О., Грінько І.М. Міжнародна міграція трудових ресурсів України: соціально-економічні наслідки. Збірник наукових праць “Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики”. 2018. Вип. 8. С. 149-156. URL: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2019/03/ЗБІРНИК-8.-Міжнародна-економіка-Інтеграція-науки-та-практики.-2018.pdf>

2. Шевченко Ю.О., Грінько І.М. Регулювання міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. [Електронний ресурс]: Приазовський економічний вісник. 2019. Вип. 3. №14. URL: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-13>.

Тези:

1. Шевченко Ю.О. Вплив міжнародної міграції трудових ресурсів на науково-технічний прогрес України // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність : зб. наук. пр. XV (XXVII) Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 березня 2019 р. – Київ : КПІ ім. Ігоря

Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. С. 66-67. URL: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2019/03/Proceedings-ISTC-2019.pdf>

2. Шевченко Ю.О. Удосконалення розвитку процесу міжнародних міграцій в Україні. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Universum View», 22 вересня 2018 р. - Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. С. 36-42 URL: <https://drive.google.com/drive/search?q=type:pdf>

Перелік структурних частин роботи: обсяг тексту роботи – 86 сторінок, кількість таблиць – 15, рисунків – 8, формул – 15, кількість використаних джерел – 71.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

1.1. Наукові підходи до сутності міжнародної міграції трудових ресурсів

Міграція — це процес, який виник ще з часів давніх кочових племен, коли вони перекочовували з місця на місце у пошуках безпечного місця, їжі, корисних копалин тощо. Метою переїзду було виживання племені. Із розвитком навколишнього середовища, що пов'язаний із еволюцією, потреби населення почали зростати та причини міграції почали змінюватися. Так зародилася міжнародна міграція трудових ресурсів. З часом цим процесом зацікавилися науковці, які почали освітлювати історичні особливості розвитку міграційних процесів у наукових теоріях, так як міжнародна трудова міграція є важливою складовою економічного розвитку країни. Метою таких теорій є пояснення причин, мотивів та наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів.

Термін «міграція» фахівці Міжнародної організації з міграції застосовують як до окремих осіб, так і до членів сімей, що переїжджають до країни або регіону з метою покращення їх матеріальних або соціальних умов проживання та поліпшення перспектив для себе та членів сім'ї. Рекомендація Організації Об'єднаних Націй зі статистики міжнародної міграції визначає мігранта як особу, яка проживала в іноземній країні протягом більш ніж одного року, не залежно від причин, з власної волі або примусово. При такому визначенні, ті, хто приїжджає на більш короткі періоди, себто туристи або бізнесмени, вважатися мігрантами не будуть. Проте, загальний термін включає певні види короткострокових мігрантів, таких як сезонні сільськогосподарські робітники [33, с. 14–15].

Не існує одного точного визначення поняття “трудова міграція”. Трудова міграція населення — це особливий, економічного характеру, вид міграції, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця

проживання [37, с. 289]. В загальному трудову міграцію розглядають як сукупність усіх форм територіального руху населення, пов'язаного з трудовою діяльністю на території іншої країни. Вузьке трактування зводиться до вселення жителів однієї країни на територію іншої, що супроводжується їх подальшим працевлаштуванням.

Саме представники класичної економіки почали вивчати поняття “міжнародна міграція”. Такими представниками були Д. Рікардо, А. Сміт, Дж. Стюарт Мілль.

Першовідкривачем теорії міграції є А. Сміт, який започаткував класичний підхід до міжнародної міграції, він виступав за безперешкодний рух трудових ресурсів на міжнародному ринку праці. Метою такого підходу за словами А. Сміта є максимальне сприяння економічного зростання і скорочення бідності [24, с. 88].

За представниками класичної економіки послідували представники неокласичної економічної школи, такі як Р. Коген, О. Старк, М. Тодаро, Дж. Харрис. Вони пояснювали міжнародну міграцію трудових ресурсів нерівністю економічного розвитку країн на прикладі таких факторів як велика різниця рівня заробітної плати. Мігранти виїжджають із країн в яких низький рівень заробітної плати до країн, в яких цей рівень більший. Із економічним зростанням та посиленням еміграції в країнах виїзду поступово зменшується розрив в рівнях заробітної плати та скорочуються стимули для міграції [22].

Для аналізу сутності міжнародної міграції трудових ресурсів варто виділити декілька наукових теорій різних науковців, в яких зазначені підходи до цього визначення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Теорії формування міжнародної міграції трудових ресурсів

Теорія	Прихильники	Сутність теорій	Джерело
1	2	3	4

1	2	3	4
Неокласична мікроекономічна теорія	У.С. Джевонс, Дж.Б. Кларк, А. Пігу, А. Маршалл	Передбачає рух окремо взятого індивіда у процесі міграції на основі його особистісних підрахунків в системі «витрати-вигоди» від міграції.	[29, с. 15]
Теорія людського капіталу	Л. Сжаастад	Особа чи домогосподарство мігрують із метою примноження власного капіталу «людського капіталу», тобто заради здатності отримати більший дохід протягом усього наступного життя внаслідок переїзду в іншу країну. Таким чином, концептуальні положення згаданої теорії зводяться до того, що інвестиції людини в міграцію, а також інші види діяльності (навчання, охорону здоров'я тощо) здійснюються винятково на раціональній основі – заради отримання в майбутньому певної вигоди, у першу чергу, матеріальної.	[29, с. 15]
Нова економічна теорія міграції	О. Старк, Е. Тейлор, П. Арнольд	Заснована на мікроекономічному функціональному аналізі та виходить з того, що рішення про міграцію приймається не окремими індивідами, а колективно членами домогосподарств чи родин. При цьому за мету відправлення на роботу за кордон членів родини приймається не тільки максимізація очікуваного доходу, але й мінімізація ризиків, пов'язаних із недостатнім розвитком в своїй країні ринків праці, страхування, кредитування.	[6 с. 737]

1	2	3	4
Теорія сімейної міграції	Дж. Борджас Дж. Минсер	Дорослі члени родини можуть по різному оцінювати дивіденди від міграції. Оптимальна стратегія сімейної пари залежить від ступеня кореляції переваг від міграції, які бачать чоловік та дружина. Ця теорія поєднує економічний, соціальний та психологічний підходи до пояснення міграції	[6 с. 737]
Теорія факторів “тяжіння-виштовхування”	Е. Равенштайн Г. Джером, І. Лі, А. Левіс	Міграція розглядається як функція відносної привабливості країн в’їзду і виїзду, а наявність перешкод, що виникають зі збільшенням відстані між цими країнами – в якості обмежень міграційних процесів.	[28, с. 27]
Теорія сегментованого ринку праці	С. Сассен, Е.М. Петрас	Описує первинний та вторинний сектори через існування попиту на робочу силу між розвиненими країнами. Первинний ринок характеризується високою оплатою праці та стабільною роботою для національної робочої сили. Однак, відсутність постійного робочого місця та низька оплата праці на вторинному ринку призводить до формування потоку трудових мігрантів.	[51]
Теорія світового ринку праці	Дж. Борхас	Глобальний ринок робочої сили, не маючи чітко визначених територіальних меж, формується і функціонує в результаті задоволення попиту і пропозиції на трудові ресурси в рамках всього світового господарства.	[54, с. 9]
Теоретична концепція економіки світогосподарських зв'язків	П. Ліндерт	Міжнародна трудова міграція є важливою категоріальною одиницею, яка має функцію регулятора міжнародних економічних відносин.	[31, с. 167]

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4
Теорія міграційних мереж	Д. Мессі, А. Симмонс	В країнах в'їзду та виїзду формується «міграційна мережа», початок якої прокладають «мігранти першопроходці», полегшують процес міграції для наступних хвиль мігрантів. В результаті по досягненню певного критичного числа, соціальна міграційна структура автономно підтримує міграційний процес	[22, с. 164]
Синтетична теорія	Д. Массей	Міжнародна міграція є наслідком економічного розвитку. Спочатку учасники міграції виїжджаючи у розвинену країну зазвичай не мають наміру залишатися там назавжди, і тільки під впливом певним обставин (більш-менш хороших умов праці) їх мотиви можуть змінитися.	[31]
Концепція трьох стадій міграційного процесу	Л. Рибаківський	Завершений міграційний процес, згідно поглядів науковця складається з трьох основних стадій, що тісно пов'язані між собою: 1) вихідної (підготовчої) стадії, що представляє собою процес формування територіальної рухливості населення; 2) основної стадії, тобто безпосереднього акту переселення; 3) заключної стадії, що виступ як приживаність мігрантів на новому місці	[43, с.26]

Всі теорії перераховані у табл. 1.1 є унікальними, вони описують абсолютно різні думки вчених. Їх унікальність полягає в хоч і не заперечують одна одну, а доповнюють.

На сьогоднішній день збереглася тенденція вибору країни в яку мігрують трудові ресурси, яка закладена в основу неокласичної економічної теорії. Мігранти на першому етапі прийняття рішення формують своє уявлення про країну, а на другому етапі вони порівнюють переваги та недоліки, які можуть виникнути у процесі міграції.

Найбільш чітко функціонування міжнародного ринку трудових ресурсів пояснює теорія світового ринку праці, а формування потоку трудових мігрантів пояснюється в теорії сегментованого ринку праці.

У теорії Е. Равенштейна [52] міграція пояснюється як дія чинників “притягування-виштовхування”. Несприятливі чинники виштовхують трудові ресурси із країни де мігранти проживають, а сприятливі притягують їх. Науковець Е. Равенштейн поділив всі чинники на внутрішні (ті, які виштовхують) та зовнішні (ті, які притягують) [52].

Теорія сімейної міграції виступає як відлуння нової економічної теорії міграції і поєднує у собі економічні, соціальні та психологічні фактори.

Напрямки міграції відповідають як бажанням населення, так і економічному статусу країни. Можна виділити 6 основних напрямків міжнародної міграції робочої сили [45]:

- 1) міграція з країн, що розвиваються, до промислово розвинутих країн;
- 2) міграція в межах промислово розвинутих країн;
- 3) міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- 4) міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн у промислово розвинуті країни;
- 5) міграція кваліфікованих фахівців з розвинутих країн в країни, що розвиваються;
- 6) міграція в межах СНД.

До закономірностей міграційних процесів трудових ресурсів відносять [44]:

- 1) переважання міграції робочої сили у загальному обсязі міграційних потоків;
- 2) зростання демографічних факторів у розвитку міжнародної міграції робочої сили;
- 3) розширення географії міжнародної міграції робочої сили (зростає кількість країн, звідки емігрує і куди іммігрує населення);

4) розширення масштабів міжнародної міграції робочої сили. Це означає збільшення кількості міграційних потоків робочої сили, а також розширення структури міграційних потоків (вчені, робітники, спеціалісти і т. ін.) та збільшення форм міграції;

5) збільшення обсягів нелегальної міграції;

6) збільшення частки висококваліфікованих спеціалістів (робітників, інженерів тощо) у міграційних потоках;

7) глобальний характер міжнародної міграції робочої сили. Це означає, що в міграційні потоки втягнуто більшість країн світового співтовариства;

8) інтенсивний характер міжнародної міграції робочої сили. Це означає зростання кількості й швидкості міграції населення.

Узагальнюючи характеристику закономірностей міграції робочої сили, можна стверджувати, що вона полягає у значному та постійному збільшенні її масштабів, залученні до цього процесу трудящих майже всіх континентів.

Міграційні потоки розвиваються хвилеподібно. Спочатку в новій країні закріплюються емігранти-піонери. Потім до них приїжджають їхні родичі та друзі. Хвиля еміграції набирає сили, але через певний проміжок часу вона спадає. Потім процес повторюється: за першою хвилею емігрантів іде друга тощо. При цьому існує залежність між міграційними хвилями і коливаннями ділової активності. Під час кризи, як правило, збільшується потік емігрантів, а під час економічного буму за інших однакових обставин відбувається активна імміграція [44].

Міграцію класифікують в залежності від основних критеріїв, таких як правовий статус, спосіб реалізації, кількість мігрантів, повторюваність, відстань, тривалість добровільність і причини та цілі. Трудова міграція є економічним різновидом класу “причини та цілі” і в свою чергу поділяється на декілька видів.

Трудові ресурси можуть бути висококваліфікованими або низькокваліфікованими. Від кваліфікації робочої сили залежить рід діяльності мігрантів та їх заробітна плата. Найбільшим попитом у країн, які приймають трудових мігрантів користуються особи з низькою кваліфікацією. Мігранти з

високою кваліфікацією мігрують з причин незадоволення заробітком на Батьківщині, так як в країні, яка їх приймає вимоги та обов'язки такі ж самі як і у рідній країні, а рівень заробітної плати у рази більший.

Міграція висококваліфікованих кадрів пов'язана із працевлаштуванням у транснаціональних корпораціях (ТНК) та мультинаціональних корпораціях. У цьому випадку змінюється лише країна, без зміни підприємства. Бізнесмени-інвестори є особливим видом трудових мігрантів, вони мігрують з ціллю інвестувати кошти. До інтелектуальних мігрантів відносять вчених, які в пошуках кращих умов для своєї праці.

1.2. Фактори впливу на міжнародну міграцію трудових ресурсів

На міжнародну міграцію трудових ресурсів впливає низка факторів. Англійський науковець Е. Ровенштайн [52] поділив їх на фактори притягання та відштовхування у своїй теорії. Відповідно до теорії “притягання-відштовхування” населення мігрує до країн, в яких кращі економічні умови порівняно з умовами на Батьківщині. Виділяють такі фактори впливу на міжнародну міграцію трудових ресурсів, як економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні (табл. 1.2). Під факторами “відштовхування” мається на увазі фактори, які змушують населення виїжджати із країни, а під факторами “притягання” розуміються ті, які стимулюють приплив трудових ресурсів.

Таблиця 1.2

Фактори впливу на міжнародну міграцію населення [25]

Фактори “відштовхування”	Фактори “притягання”
Економічні	
Низька заробітна плата	Висока заробітна плата
Низька якість життя	Висока заробітна плата
Високий рівень безробіття	Наявність вільних робочих місць
Економічна нестабільність	Стабільний розвиток економіки

Обтяжлива система оподаткування	Ліберальна система оподаткування
Соціальні	
Низька якість освіти	Висока якість освіти
Погані умови праці	Гарні умови праці
Недоступна система охорони здоров'я	Доступна та високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійної самореалізації	Наявність можливостей для професійної самореалізації
Культурні	
Релігійні переслідування	Свобода віросповідання
Етнічна дискримінація	Відсутність етнічної дискримінації
Расова дискримінація	Відсутність расової дискримінації
Політичні	
Відсутність демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи
Корумпованість владних структур	Відсутність корупції
Екологічні	
Забруднене навколишнє середовище	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Чиста питна вода та екологічно безпечна їжа

На міжнародну міграцію трудових ресурсів найбільш економічні фактори.

Один з головних спонукальних мотивів міграції – вищий рівень заробітної плати в країнах прибуття. Мета міждержавного переміщення трудового потенціалу – прагнення до поліпшення матеріального стану – залишається незмінною, як правило, в тривалій історичній перспективі. Щодо форм міграційних процесів, то вони змінюються залежно від багатьох обставин. Найзагальнішими є постійна і тимчасова форми міграції.

Світовий досвід свідчить, що трудова міграція забезпечує безперечні перешкоди як країнам, що приймають трудові ресурси, так і країнам, які її постачають, разом з тим, міжнародна міграція трудових ресурсів породжує й

гострі соціально-економічні проблеми. Спочатку розглянемо позитивні наслідки цього явища.

Тож країни, що приймають трудові ресурси (країни-реципієнти), отримують при цьому такі переваги:

- внаслідок зменшення витрат виробництва підвищується конкурентоспроможність вітчизняних товарів, що пов'язано з більш низькою ціною іноземних трудових ресурсів, яка, в свою чергу, впливає на собівартість продукції;

- іноземні робітники, створюючи додатковий попит на товари та послуги, стимулюють зростання виробництва і додаткову зайнятість у країні перебування;

- при імпорті кваліфікованих трудових ресурсів країна, що її приймає, економить на витратах на освіту та професійну підготовку;

- іноземні робітники часто розглядаються як певний амортизатор у випадку кризи та безробіття, оскільки першими підпадають під звільнення;

- іноземні робітники не забезпечуються пенсіями і не враховуються при реалізації різного роду соціальних програм.

Але імпорт робочої сили має і «зворотний бік». Так додаткова конкуренція на місцевому ринку праці призводить до зростання безробіття. Крім того, масову імміграцію завжди супроводжують зростання соціальної напруженості в суспільстві, конфлікти на расовому, національному та регіональному ґрунті, зростання злочинності та інших негативних явищ.

Необхідно також зазначити, що трудящі-іноземці, як правило, зазнають у країні – імпортері трудові ресурси різних форм дискримінації, починаючи з умов прийняття на роботу, оплати праці і закінчуючи сферою медичного обслуговування, страхування.

Країни, що експортують трудові ресурси (країни-донори), також отримують цілий ряд як переваг, так і додаткових ускладнень. До переваг можна віднести таке:

- експорт робочої сили є важливим джерелом надходжень ВКВ (вільно конвертована валюта) у країну.

- експорт трудових ресурсів означає зменшення тиску надлишкових трудових ресурсів на місцевому ринку праці і, відповідно, соціальної напруженості в країні;

- безкоштовне для країни-експортера навчання трудових ресурсів новим професійним навичкам, знайомство з передовою організацією праці тощо.

Водночас країни – експортери трудових ресурсів стикаються з певними негативними явищами. Головне – це «відплив інтелекту», тобто кваліфікованих, ініціативних кадрів, які так необхідні національній економіці.

Також міжнародна міграція трудових ресурсів відіграє важливу роль у демографічному розвитку окремих країн і регіонів. У результаті міграційних потоків цілий ряд промислово розвинених країн знівельювали спад приросту населення, в першу чергу це стосується країн Західної Європи де довгий час спостерігається демографічна криза, а подекуди депопуляція нації.

Залучення іноземних трудових ресурсів призводить до зростання конкуренції на внутрішньому ринку праці до певної міри стимулює зростання продуктивності праці та ефективності виробництва в країні. Необхідно також зазначити, що економіка цілого ряду промислово розвинених держав була створена за рахунок масового залучення трудових ресурсів ззовні [40].

1.3. Методичні підходи до оцінювання соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів

На сьогоднішній день існує безліч методів оцінювання трудової міграції, але для того, щоб оцінити соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів найбільш підходить метод експоненційного згладжування. Цей метод найбільш поширений серед методів прогнозування на середньостроковий період.

Експоненційне згладжування - спосіб згладжування часових рядів, обчислювальна процедура якого включає обробку всіх попередніх спостережень,

при цьому враховується старіння інформації по мірі віддалення від прогнозного періоду, за допомогою нього найбільш зручно вираховувати коефіцієнти соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів. Інакше кажучи, чим давніше спостереження, тим менше воно повинно впливати на величину прогнозової оцінки. Ідея експоненційного згладжування полягає в тому, що в чим більше часу пройшло з моменту спостереження, тим менше перевага йому надається

Даний метод прогнозування вважається досить ефективним і відмінним, що важливо при дослідженні соціально-економічних наслідків. Основні переваги методу полягають у можливості обліку суттєвості вихідної інформації, в простоті обчислювальних операцій, гнучкості опису різних динамік процесів. Метод експоненційного згладжування надає можливість отримати оцінку параметрів тренда, що характеризують не середній рівень процесу, а тенденцію, що склалася на момент останнього спостереження. Найбільше застосування метод знайшов для реалізації середньострокових прогнозів. Для методу експоненційного згладжування основним моментом є вибір параметра згладжування (згладжує константи) і початкових умов [32].

В загальному вигляді модель експоненційного згладжування виглядає так:

$$S_t = \alpha * X_t + (1 - \alpha) * S_{t-1}, \quad (1.1)$$

де S_t – згладжені значення динамічного ряду,

X_t – фактичні значення динамічного ряду,

α – параметр згладжування.

Від параметра залежить результат дослідження щодо впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічні наслідки, тому момент його вибору є досить важливим. Для того, щоб визначити приблизне значення α можна скористатись наступними співвідношеннями:

- співвідношення Брауна, яке було розраховане з рівності ковзної та експоненційної середніх:

$$\alpha = \frac{2}{N+1}, \quad (1.2)$$

де, N -число значень в інтервалі згладжування;

- співвідношення Майєра:

$$\alpha = \frac{\sigma_n}{\sigma_\varepsilon}, \quad (1.3)$$

де σ_n – середня квадратична похибка моделі;

σ_ε – середня квадратична похибка первинного ряду;

У практичному використанні методу експоненційного згладжування для дослідження тенденції динамічних рядів слід брати параметр згладжування (α) у рамках $[0.1; 0.3]$.

Для основної маси соціально-економічних явищ та процесів є характерним наявність сезонних змін, особливо це відстежується у міграційних процесах. В цих умовах при побудові прогностичних моделей основних показників зайнятості населення необхідно враховувати сезонні хвилі (мультиплікативні та адитивні) [17, с. 83].

При наявності адитивної компоненти відбуваються коливання відносно тренда з постійним характером:

$$S_t^A = S_t + I_{t-p} = \alpha * X_t + (1-\alpha) * S_{t-1} + I_{t-p} \quad (1.4)$$

Коли присутня мультиплікаційна компонента, то спостерігається збільшення меж часових коливань:

$$S_t^M = S_t * I_{t-p} = (\alpha * X_t + (1-\alpha) * S_{t-1}) * I_{t-p}, \quad (1.5)$$

де I_{t-p} – згладжений сезонний фактор в момент t мінус довжина сезону p . Він обчислюється наступним чином:

$$I_t = I_{t-p} + \delta * (1 - \alpha) * \frac{e_t}{S_t} \quad (1.6)$$

Де δ - сезонний згладжуючий параметр, який коливається в межах $[0; 1]$.

Якщо дорівнює 0, то сезонна складова у наступних періодах буде та ж сама, а якщо $=1$, то це означає, що складова у кожному наступному періоді буде змінюватися. Чим більший показник до 1, тим більше змінюється складова. Також разом із сезонною компонентою беруть до уваги значення компонента тренда. Згладжування відбувається незалежно від інших компонент в кожний момент часу. Тенденція постійності зберігається так само як і при визначенні показника, так, що при $=0$ тренд постійний для всіх значень динамічного ряду, а якщо $=1$, то тренд максимально визначається похибками спостережень міграції трудових ресурсів [5, с. 84].

Найбільш поширеною проблемою при побудові прогнозованих моделей стає вибір найкращого рівняння тренду, саме того, яке б найбільш чітко описувало досліджуваний процес у математичній формі. Для того, щоб порівняти точність прогнозів у розрахунках беруть до уваги похибку апроксимації, її значення розраховується у відсотках за наступною формулою:

$$A = \frac{\sum \left| \frac{e_t}{y_t} \right|}{n-p} * 100, \quad (1.7)$$

де e_t – похибка прогнозу міграції трудових ресурсів;

y_t – фактичне значення показника;

$n - p$ – загальна кількість похибок.

Якщо результат оцінювання точності прогнозу впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток країни задовольняє визначені критерії точності (10%), то прогнозна модель вважається прийнятною і рекомендується для практичного використання. Очевидно, що похибка прогнозу міграції трудових ресурсів залежить від довжини ретроспекції та горизонту прогнозування. Оптимальним співвідношенням між ними вважається 3:1 [16, с. 11].

При прогнозуванні соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів та інших показників трудової міграції треба визначити довірчі межі прогнозу. Їх визначають за допомогою формули:

$$S_{t+1} \pm t_{1-\alpha} * \sigma_y \sqrt{1 + \frac{a}{2-a}}, \quad (1.8)$$

$\text{де } \sigma_y = \sqrt{\frac{\sum (y_t - \bar{y})^2}{n-1}}$ – дисперсія рівнів первинного динамічного ряду;

t – квантиль розподілу Стюдента для ймовірності $(1-)$ [16, с. 52].

Для того, щоб виявити соціально-економічні фактори та побудувати регресійну модель треба оцінити причинно-наслідковий зв'язок, який сприятиме збалансованості попиту і пропозиції на робочу силу, збалансуванню трудової міграції, шляхом розроблення відповідних економічних та соціальних програм розвитку регіональних і національного ринків праці. При побудові рівняння регресії, в першу чергу необхідно виділити фактори впливу на міграцію, вплив яких вважається істотним. Виокремлення та врахування у моделі головних соціально-економічних факторів впливу є важливим етапом для побудови моделі, яка об'єктивно описує існуючі взаємозв'язки, а отже дозволяє на основі отриманих результатів приймати управлінські рішення. Для перевірки істотності зв'язку між змінними можна скористатись коефіцієнтами кореляції, для цього необхідно побудувати кореляційну матрицю. За допомогою отриманих коефіцієнтів кореляції визначаються соціально-економічні фактори, які спричинені міжнародною трудовою міграцією населення, вплив яких на результативну ознаку визнається істотним [46, с. 116], [34, с. 122].

Розрахунок цих коефіцієнтів кореляції здійснюється за допомогою наступних формул:

$$r_{yx_j} = \frac{\sum (y_i - \bar{y})(x_{ij} - \bar{x}_j)}{\sqrt{\sum (y_i - \bar{y})^2 \sum (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}}, \quad (1.9)$$

$$r_{x_j x_k} = \frac{\sum (x_{ik} - \bar{x}_k)(x_{ij} - \bar{x}_j)}{\sqrt{\sum (x_{ik} - \bar{x}_k)^2 \sum (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}}, \quad (1.10)$$

Коли відбувається моделювання складних соціально-економічних процесів, викликаних трудовою міграцією, то використовується великий обсяг статистичних даних, проте до моделі входять фактори, що часто пов'язані між собою, внаслідок чого дуже часто виникає мультиколінеарність, яка веде до зсунення оцінок параметрів моделі та унеможливлює коректну інтерпретацію результатів [46, с. 117]. Два фактори вважаються колінеарними, якщо коефіцієнт кореляції між ними перевищує сукупний коефіцієнт кореляції, тобто $r_{ik} > R$. Найпростіший спосіб усунення мультиколінеарності виключити одну із корельованих ознак із моделі або замінити її іншою [16, с. 102].

Основні наслідки мультиколінеарності наступні:

- зменшується точність оцінок параметрів, яка виявляється в зростанні похибок деяких оцінок, в значному збільшенні дисперсії оцінок параметрів;
- оцінки деяких параметрів стають незначущими;
- оцінки деяких параметрів стають чутливими до обсягів сукупності спостережень. Тобто, її наявність негативно впливає на кількісні характеристики регресійної моделі, а в деяких випадках робить моделювання взагалі неможливим, що означає неможливість оцінки соціально-економічних наслідків від міжнародної трудової міграції [16, с. 149].

Висновки до розділу 1

1. Вивчено еволюцію міграції трудових ресурсів, його причини та напрями. Аналізуючи сутнісну характеристику теорій, можна зробити висновок, що кожна теорія особлива і не заперечує іншу, лише доповнює її. Тракткування сутності поняття трудової міграції залежить від часу та наукової школи. На підставі проведеного аналізу трактування сутності поняття «міграція трудових ресурсів» різними вченими науковцями, встановлено, що це один із видів міграції пов'язаною із переміщенням трудових ресурсів з метою пошуку роботи за межі країни постійного місця проживання.

2. Охарактеризовано фактори міжнародної міграції трудових ресурсів та визначено основні рушії, які змушують населення мігрувати. Обґрунтовано їх розподіл на фактори “притягання” та “відштовхування”. Виявлено основні чинники впливу на міграційні процеси, такі як економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні. За цією характеристикою, можна зробити висновок, що основним рушієм міжнародної міграції трудових ресурсів є економічні фактори. Виявлено, що населення мігрує з країн де гірші умови до країн з кращими умовами (заробітна плата, якість життя, рівень безробіття, рівень економічної стабільності, система оподаткування).

3. Обґрунтовано вибір методу експоненційного згладжування для виявлення соціально-економічних наслідків міжнародної міграції трудових ресурсів. Перевагою даного методу є врахування вагової кількості факторів впливу на міграцію при розрахунку масштабів, і у тому числі врахуванні її сезонності. Для проведення аналізу треба використовувати лише офіційні статистичні дані щодо міжнародної міграції трудових ресурсів та соціально-економічних показників, від них залежить точність розрахунку. Даний метод дозволяє оцінювати не лише параметри тренду на середньому рівні процесу, а й в момент останнього спостереження.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

2.1. Порівняльний аналіз соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів України та країн ЄС

Міграція населення і трудова міграція зокрема, має багатовікову історію. У двадцять першому столітті міжнародні трудові міграційні потоки перетворилися на глобальне явище, що впливає на життя світового співтовариства, а кількість мігрантів (включаючи нелегальних) перевищила один мільярд осіб [3].

Проблеми масового виїзду громадян за межі країни спостерігалися в багатьох країнах світу, зокрема, й в країнах Центральної та Східної Європи. Відразу після набуття членства в ЄС, нові держави-члени переживали масштабні хвилі еміграції в більш розвинені країни, які пропонували вищі доходи [1].

Значну роль в інтенсифікації міграцій, яка зумовлена розвитком інформаційно-комунікаційних і транспортних технологій, попитом на дешеву робочу силу на ринках праці розвинених держав та високим рівнем безробіття у малорозвинених країнах, відіграє глобалізація. Глобалізація є не тільки передумовою сучасних масових міграцій, але й визначає їх напрямки, впливає на мотиви міграцій та рішення мігрувати [55, с. 208]. Тому глобалізація є однією з основних тенденцій сучасної міжнародної міграції. Крім глобалізації, науковці виділяють такі тенденції, як: якісні зміни у світових міграційних потоках; визначальну роль економічної, насамперед, трудової міграції; зростання нелегальної міграції; збільшення масштабів та розширення географії вимушеної міграції; зростаючу роль міжнародної міграції в демографічному розвитку розвинутих країн світу; фемінізацію міжнародної міграції; подвійний характер міграційної політики на національному, міжнародному регіональному та світовому рівнях [23, с.10-11]

Наприклад, така тенденція, як збільшення масштабів та розширення географії міграції характеризується тим, що міжнародні міграційні потоки зростають та спрямовані з менш розвинених до економічно розвинених країн.

Проте, не тільки економічні причини призводять до активізації міграції, яка також може бути викликана політичними кризами і воєнними діями. Так, «європейська міграційна криза» (2012-2015 рр.) була спричинена зростанням міграційних потоків у високорозвинені держави Європи з країн третього світу, в яких відбувались бойові дії. Військові конфлікти в цих країнах призвели до глибокої економічної кризи, що супроводжувалась низьким рівнем ВВП і заробітної плати, високим рівнем безробіття і поширенням бідності, тощо [41, с. 90-91].

Більшість мігрантів і біженців, що прибували до європейських країн з цих територій (з Сирії, Афганістану, Іраку, Пакистану, Косово, Еритреї, Марокко та України), як правило, не мали професій і відповідної кваліфікації, а їх менталітет значно відрізнявся від європейського [41, с.93]. Найбільше біженців прийняли такі країни, як Німеччина, Угорщина, Швеція, Італія, Франція, Греція, які отримали більше негативних наслідків від нелегальної міграції, ніж інші країни. (див. *Додаток А*)

Проте жодна країна не в змозі самотійно вирішити проблеми збільшення масштабів та розширення географії вимушеної міграції за відсутності комплексної європейської програми надання притулку біженцям [41, с. 93].

Сьогодні міжнародна міграція охоплює багато країн і регіонів та робить їх взаємозалежними від міграційних потоків. При цьому зміни у міграційній політиці однієї країни здатні впливати на ситуацію з міграцією в інших країнах [30, с. 3].

Крім цього, міжнародна трудова міграція може стати фактором зростання економіки, що підтверджують історичні факти. Так, у 1950-1960 роках саме іммігранти зіграли важливу роль у відновленні Західної Європи. А після Другої світової війни трудова міграція набула статусу одного з основних засобів вирішення демографічних проблем у сфері трудових ресурсів країн – членів ЄЕС [30, с. 22].

В кінці двадцятого століття на ринках праці існувало безробіття та, водночас, спостерігався дефіцит кадрів в сфері послуг і готельного бізнесу, в

торгівлі і машинобудуванні, хімічній та легкій промисловості, банківській сфері, інженерії, тощо.

З метою підвищення потенціалу трудових ресурсів країн-імпортерів, були введені сприятливі умови для залучення і перебування необхідних категорій іммігрантів у Великобританії, Швеції, Німеччині та інших європейських країнах [30, с. 21].

В останні десятиліття мігранти допомагають заповнювати нестачу робочої сили у секторах інформаційних технологій, інженерії, туризмі, викладанні, охорони здоров'я, сільському господарстві, тощо. Ці сектори економіки стали залежними від іммігрантів, і це не є тимчасовим явищем [61;65;70].

Трудова міграція, як соціальний та економічний процес, має свої позитивні та негативні риси. (див. *Додаток Б*) Серед сприятливих наслідків процесу міграції вчені К.О. Демьяненко і М.О. Кримова виокремлюють такі, як[12, с. 178]:

- активізація притоку іноземної валюти, що позитивно впливає на загальну економічну ситуацію;
- зростання експортних можливостей для українських виробників та розширення можливостей торгового партнерства між країнами;
- накопичення людського потенціалу особами, що виїжджають за кордон та повертаються з часом в Україні (вони збагачуються новим професійним та життєвим досвідом, розширюють світогляд та покращують знання іноземної мови);
- зниження напруги на національному ринку праці за рахунок відтоку частини безробітного населення за кордон, однак іноді цей фактор може приймати негативний характер, адже виїжджає до інших країн більш конкурентоспроможна та освічена робоча сила;
- накопичений мігрантами стартовий капітал дуже часто використовується для створення малих та середніх підприємств після повернення їх додому, що сприяє розвитку в країні підприємницької активності та формуванню середнього класу;

- можливість для мігрантів приймати участь в «етнічній економіці» країни, яка її приймає, з орієнтацією на споживання українських товарів за кордоном;
- стимулювання до виникнення спільних підприємств, збільшення товарообігу між країною експортером та країною імпортером людського капіталу.

Враховуючи позитивні наслідки процесу міграції, можна констатувати, що трудова еміграція для громадян будь-якої країни стає дієвим засобом працевлаштування, гарантованого доходу, самореалізації, що загалом сприяє включенню країни до світового ринку праці, формуванню середнього класу, а також є каталізатором інтеграції до світової спільноти [14, с. 369].

Так, наприклад, трудова міграція є джерелом значних валютних надходжень, які є важливою складовою фінансової системи держави і вирішують проблеми соціальної, майнової та фінансової нерівності, покращують економічне становище своїх домогосподарств та здійснюють позитивний вплив на економічний розвиток країни загалом.

За даними Світового банку надходження іноземної валюти до країн Європейського Союзу щорічно зростають, що позитивно впливає на загальну економічну ситуацію. (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Щорічні грошові перекази в країнах ЄС і Україні
у 2014-2017 рр., млн. дол. США

Країни ЄС	2014	2015	2016	2017	2017/2016, (%)	Частка грошових переказів у ВВП 2017 р., %
1	2	3	4	5	6	7
Бельгія	4501	4395	4514	4700	104,1	1
Болгарія	169	151	167	199	119,2	0,3
Чехія	1523	1376	1659	2060	124,2	1
Данія	3172	2781	2914	3078	105,6	0,9
Німеччина	20078	18033	20290	22091	108,9	0,6
Естонія	114	94	122	151	123,8	0,6

Продовж. табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
Ірландія	1960	1564	1541	1614	104,7	0,5
Греція	1424	1870	1800	2082	115,7	1
Іспанія	372	368	304	362	119,1	0,03
Франція	13726	12787	13312	13503	101,4	0,5
Хорватія	297	275	278	304	109,4	0,6
Італія	11133	9443	9173	9256	100,9	0,5
Кіпр	833	677	732	758	103,6	3,5
Латвія	570	495	416	444	106,7	1,5
Литва	905	589	584	548	93,8	1,2
Люксембург	12865	11179	11640	12666	108,8	20,3
Угорщина	882	685	788	922	117,0	0,7
Мальта	1113	404	402	454	112,9	3,6
Нідерланди	8280	10195	10482	11355	108,3	1,4
Австрія	4961	4748	5050	5475	108,4	1,3
Польща	2163	2557	3716	5865	157,8	1,1
Португалія	356	235	376	381	101,3	0,2
Румунія	638	526	309	364	117,8	0,2
Словенія	208	184	195	226	115,9	0,5
Словаччина	225	240	242	271	112,0	0,3
Фінляндія	762	927	881	897	101,8	0,4
Швеція	1584	1242	1212	1672	138,0	0,3
Великобританія	11569	10703	10187	9727	95,5	0,4
Україна	1702	627	559	584	104,5	0,5

Джерело: складено автором на основі [66]

Щодо обсягів грошових переказів в Україну, аналіз даних табл. 2.1 свідчить, що протягом 2014-2017 років вони значно скоротилися. Так, в порівнянні з 2015 роком сума грошових переказів зменшилась на 43 млн. дол. США, а по відношенню до 2014 року – на 1118 млн. дол. США. Така ситуація насамперед пов'язана з анексією Криму, подіями на Сході України та зменшенням трудової міграції до Російської Федерації.

Грошові перекази, які мігранти відправляють в свою країну часто є найбільш прямим і відомим зв'язком між міграцією та розвитком. З наукової точки зору, такі грошові надходження є важливим засобом боротьби з бідністю та підвищенням рівня життя сімей заробітчан.

За результатами наукового дослідження «Зростання обсягів трансфертів мігрантів» Датського інституту міжнародних досліджень («The development dimension of Migrants Transfers») [69], яке проводилось у 74 країнах світу, було

встановлено, що збільшення кількості мігрантів на 10% призводить до зменшення кількості населення, що знаходиться за межею бідності, на 1,6%, тоді як збільшення ВВП на 10% дає змогу скоротити бідність лише на 1,2%.

В Європейському Союзі фінансові трансферти мігрантів (гроші або товари), які вони відправляють до сімей та друзів в країну походження, перевищують офіційну допомогу держави. Як правило, такі грошові перекази мають соціальний характер і спрямовуються на власний бізнес, навчання, лікування, розважання тощо.

Схожа ситуація простежується і в Україні. Важливе значення мають не лише грошові, але й так звані соціальні трансфери, тобто знання, досвід, зв'язки, набуті під час роботи за кордоном.

Завдяки набутим навичкам та заробленим коштам мігранти частіше, ніж інше населення, вдаються до відкриття власного бізнесу. Результати обстеження Державної служби статистики України свідчать, що питома вага самозайнятих серед осіб з досвідом трудових міграцій була в 1,5 рази більша, а частка роботодавців – на третину більша, ніж серед зайнятого населення України загалом [21]. Таким чином, трудові мігранти сприяють розвитку підприємництва, а отже, створюють робочі місця не лише для себе, алей для інших громадян.

Проте, як підкреслює О.Ф. Дубовий, наслідки грошових надходжень від мігрантів з-за кордону не є однозначними. Фінансові трансферти мігрантів спрямовані переважно на споживання, а тому призводять до збільшення імпорту, зростання цін та інфляції [14, с. 370]. Крім цього, такі грошові перекази стають додатковим мотивом для збільшення еміграції, тому розвиток економіки може гальмуватися внаслідок дефіциту робочої сили.

Серед намірів працювати за кордоном, кваліфіковані молоді фахівці з вищою освітою називають: відсутність перспектив на майбутнє в Україні (72%), низький рівень оплати праці (44%), відсутність можливостей для повноцінної реалізації професійних якостей (41%), нестабільну політичну ситуацію (34%) та ін. [2, с. 70].

Найпопулярнішими напрямками для запланованої трудової міграції українці вважають європейські країни (63%), США і Канаду (42%), менш популярними є Росія (14%), Азія (8%), Південна Америка (5%) і Африка (3%).

Щодо мінімальної заробітної плати, необхідно відзначити, що 22 з 28 країн - членів ЄС мають встановлену мінімальну заробітну плату (Данія, Італія, Кіпр, Австрія, Фінляндія та Швеція такої практики не мають). У січні 2019 року майже у всіх країнах Європейського Союзу (крім Латвії) ставки мінімальної заробітної плати були збільшені, чому сприяли позитивні економічні зрушення [67] (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Номінальна мінімальна заробітна плата в країнах ЄС і України
у 2018-2019 рр., євро

Країни ЄС	2018	2019	2018 (за 1 год.)	2109 (за 1 год.)	2018/2017, %
1	2	3	4	5	6
Бельгія	1562,59	1593,76	9,22	9,41	102,0
Болгарія	260,76	286,33	1,47	1,62	109,8
Чехія	477,78	518,97	2,87	3,10	108,6
Німеччина	1497,79	1557,09	8,84	9,19	104,0
Естонія	500,00	540,00	2,86	3,09	108,0
Ірландія	1613,95	1656,20	9,55	9,80	102,6
Греція	683,76	758,83	3,85	4,27	111,0
Іспанія	858,55	1050,00	4,98	6,09	122,3
Франція	1498,47	1521,22	9,88	10,03	101,5
Хорватія	462,10	505,90	2,64	2,89	109,5
Латвія	430,00	430,00	2,46	2,46	100,0
Литва	400,00	555,00	2,45	3,39	138,8
Люксембург	1998,59	2071,10	11,55	11,97	103,6
Угорщина	444,69	464,20	2,53	2,65	104,4
Мальта	747,54	761,97	4,25	4,33	101,9
Нідерланди	1578,00	1615,80	9,11	9,33	102,4
Польща	502,75	523,09	2,84	2,95	104,0
Португалія	676,67	700,00	3,81	3,94	103,4
Румунія	407,86	446,02	2,32	2,54	109,4
Словенія	842,79	886,63	4,76	5,00	105,2
Словаччина	480,00	520,00	2,76	2,99	108,3
Великобританія	1400,99	1453,28	8,45	8,75	103,7
Україна , грн.	3723	4173	22,41	25,12	112,1
Україна, євро	119,19	132,22	0,72	0,80	110,9

Джерело: складено автором на основі [67]

В нашій країні згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» [39] з 1 січня 2019 року мінімальна зарплата зросла на 12% - з 3723 грн. до 4173 грн. Однак, ця заробітна плата в рази менша, ніж в європейських країнах і не може забезпечити гідного проживання громадянам України. Тому у пошуках стабільності і, головне – гідної заробітної плати, щодня виїжджає за кордон 73 українця, а кожну хвилину - дві особи, при цьому одним з основних факторів виїзду є трудова міграція. Протягом 1991-2012 років зафіксовано 2,7 млн. осіб, які виїхали з країни, а затри минулі роки (2015-2018 рр.) на постійне або тимчасове місце проживання з країни виїхало більше 5 мільйонів українців.

До негативних наслідків активізації відтоку національної робочої сили за кордон науковці відносять [12, с. 178]:

- втрату висококваліфікованої робочої сили, яка не лише зменшує чисельність працездатного населення та відповідно зменшує кількість платників податків, а й забезпечує втрату накопиченого в країні людського капіталу, не даючи їй можливість розвиватися в повній мірі;
- зменшення віддачі від інвестицій в людський капітал, особливо серед осіб, що отримали освіту за рахунок держави та виїхали після цього за кордон;
- відсутність відрахувань від заробітної плати мігрантів у соціальні та пенсійний фонди;
- поширення соціального сирітства в країні та поступовий розпад сімей через довготривалу відсутність членів родини;
- зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку (наприклад, житло) при низькій купівельній спроможності більшості населення;
- збільшення навантаження на пенсійний фонд за рахунок необхідності сплати пенсії мігрантам, які повертаються в Україну по досягненню пенсійного віку;
- зниження рівня народжуваності в молодих сім'ях.

Безумовно, що на перше місце серед негативних наслідків відтоку національної робочої сили за кордон, необхідно поставити зменшення

чисельності працездатного населення, яке призводить до втрати висококваліфікованої робочої сили, зменшення кількості платників податків, втрати людського капіталу та можливості подальшого розвитку країни в цілому.

Проаналізуємо динаміку чисельності населення в країнах Європейського Союзу та Україні протягом 2010-2018 рр. (табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Динаміка чисельності населення країн ЄС і України
у 2010-2018 рр., млн. осіб

Країни ЄС	2010	2015	2016	2107	2018	Темп приросту 2018/2010, %
1	2	3	4	5	6	7
ЄС – 28 країн	503,172	508,520	510,182	511,373	512,379	101,8
<i>Єврозона (19 країн)</i>	<i>335,266</i>	<i>338,562</i>	<i>339,788</i>	<i>340,535</i>	<i>341,153</i>	101,8
Бельгія	10,839	11,237	11,311	11,352	11,399	105,2
Болгарія	7,422	7,202	7,154	7,102	7,050	95,0
Чехія	10,462	10,538	10,554	10,579	10,610	101,4
Данія	5,535	5,660	5,707	5,749	5,781	104,4
Німеччина	81,802	81,197	82,176	82,522	82,792	101,2
Естонія	1,333	1,315	1,316	1,316	1,319	98,9
Ірландія	4,549	4,678	4,726	4,784	4,830	106,2
Греція	11,119	10,858	10,784	10,768	10,741	96,6
Іспанія	46,487	46,450	46,440	46,528	46,658	100,4
Франція	64,659	66,458	66,638	66,804	66,926	103,5
Хорватія	4,303	4,225	4,191	4,154	4,105	95,4
Італія	59,190	60,796	60,666	60,589	60,484	102,2
Кіпр	0,819	0,847	0,848	0,855	0,864	105,5
Латвія	2,121	1,986	1,969	1,950	1,934	91,2
Литва	3,142	2,921	2,889	2,848	2,809	89,4
Люксембург	0,502	0,563	0,576	0,591	0,602	119,9
Угорщина	10,014	9,856	9,830	9,798	9,778	97,6
Мальта	0,414	0,440	0,450	0,460	0,476	115,0
Нідерланди	16,575	16,901	16,979	17,082	17,181	103,7
Австрія	8,352	8,585	8,700	8,773	8,822	105,6
Польща	38,023	38,006	37,967	37,973	37,977	99,9
Португалія	10,573	10,375	10,341	10,310	10,291	97,3
Румунія	20,295	19,871	19,761	19,644	19,530	96,2
Словенія	2,047	2,063	2,064	2,066	2,067	101,0
Словаччина	5,390	5,421	5,426	5,435	5,443	101,0
Фінляндія	5,351	5,472	5,487	5,503	5,513	103,0
Швеція	9,431	9,747	9,851	9,995	10,120	107,3
Великобританія	62,510	64,853	65,379	65,844	66,274	106,0
Україна	45,871	42,591	42,415	42,217	41,984	91,5

Джерело: складено автором на основі [58]

Аналіз даних табл. 2.3 відображає позитивну динаміку чисельності населення європейських країн за останні вісім років, яка проілюстрована на рис. 2.1.

Рис. 2.1 Чисельність населення в ЄС у 2010-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [59]

Однак, починаючи з 1990 року, чисельність жителів Центральної і Східної Європи в результаті еміграції суттєво скоротилася. В той же час в Західній Європі спостерігається протилежна тенденція, де протягом 1990-2017 років імміграція сприяла збільшенню чисельності населення [11].

Найбільше скоротилася чисельність населення в Болгарії, Латвії, Литві, Молдові, Боснії і Герцеговині, а також Косово - на 19% і більше. Дослідники з Віденського центру демографії Вітгенштейна відзначили, що таке скорочення чисельності населення є «безпрецедентним для мирного часу». Чехія, Словаччина і Словенія - єдині країни цього регіону, в яких число жителів незначно (на 2-3%) збільшилася. Рушійною силою приросту і скорочення числа жителів в європейських країнах стали міграційні потоки.

В основі приросту чисельності населення в деяких країнах Західної Європи лежить чистий приріст показників народжуваності, наприклад, в Ірландії приріст населення з 2000 року становить 36%, у Франції - 18%. Однак, у більшості ж

країн Західної Європи число жителів збільшилася в основному завдяки імміграції. У цю групу країн входять Швейцарія (приріст на 26%), Іспанія (20%) і Швеція (17%) [11].

Водночас, країни Східної Європи за останні двадцять років відчувають гостру нестачу кваліфікованих кадрів, в першу чергу, через «відток мізків» і еміграції робочої сили в більш розвинені країни.

Хоча в цілому в Європейському Союзі відбувся приріст населення (101,8% в порівнянні з 2010 р., 100,2% - в порівнянні з 2017 р.), існуючі демографічні проблеми негативно впливають на соціально-економічний розвиток європейських держав.

Однією з таких проблем є старіння населення європейських країн, що гальмує демографічний розвиток. Експерти вважають, щодо 2050 року північні і центральні райони Європи будуть стабільні з точки зору демографічної ситуації, при цьому південь і схід європейського континенту очікує стрімке старіння населення і демографічні втрати.

Такі демографічні проблеми особливо помітні в Греції, Іспанії, Португалії, на півдні Італії. За прогнозами фахівців, ці країни очікує подальше зниження народжуваності і зростання еміграції в контексті прибуття нових хвиль біженців та іммігрантів [36].

Щодо динаміки чисельності населення України, необхідно відзначити, що протягом минулого десятиліття населення країни скоротилося майже на десять відсотків (91,5%). (рис. 2.2)

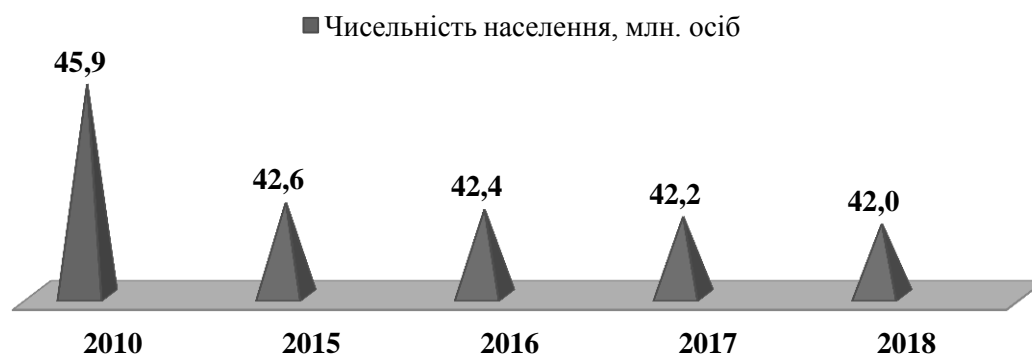

Рис. 2.2. Чисельність населення України за 2010-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [13]

Схожа ситуація спостерігається в таких країнах, як Латвія (91,2%), Литва (89,4%), Болгарія (95,0%), Греція (96,6%), Хорватія (95,4%) і Румунія (96,2%), частина населення яких мігрувала до розвинених країн Європейського Союзу.

Це підтверджує той факт, що трудова міграція здійснює негативний вплив на демографічний розвиток країни. При цьому найбільш загрозливим наслідком трудової міграції для демографічного розвитку науковці вважають перетворення значного сегмента тимчасової трудової міграції на постійну.

Як свідчать опитування, трудові мігранти, які виїжджають вперше, зазвичай, налаштовані заробити найбільше за можливо короткий термін і повернутися на батьківщину, проте з набуттям міграційного досвіду, орієнтація на переселення для постійного проживання зростає [14, с. 371].

Більшість українців, які легально працюють в країнах з вищими, ніж в Україні, заробітками, можуть розраховувати на соціальну допомогу і професійне просування, а також набуття статусу постійних мешканців. Цілком вірогідно, що такі трудові мігранти можуть не повернутися на батьківщину.

Навіть у разі повернення всіх працівників-мігрантів на батьківщину, демографічні втрати неминучі внаслідок порушення сімейних стосунків внаслідок тривалої відсутності одного з подружжя, відкладених народжень або відмови від народження дітей, погіршення стану здоров'я внаслідок праці за кордоном.

Крім кількісних втрат, з міграцією пов'язані й якісні втрати населення, оскільки в ній беруть участь здебільшого особи найбільш продуктивного віку, порівняно високого рівня освіти, відсутність яких в Україні негативно позначається на характеристиках її трудового потенціалу. Окрім зменшення відсотка працездатного населення, спостерігається зменшення народжуваності, знижується ймовірність створення нових молодих сімей.

Основна маса трудових мігрантів і потенційних мігрантів – це особи, які мають високі якісні характеристики трудового потенціалу (фізіологічні, демографічні, освітні тощо), тобто Україна внаслідок міграційних процесів втрачає найпродуктивнішу частину економічно активного населення, що має негативні віддалені наслідки та зумовлює несприятливі перспективи розвитку трудового потенціалу.

Невід'ємним атрибутом трудової міграції є соціальне сирітство або проблема ще одного втраченого покоління. Дедалі більший відсоток дітей трудових мігрантів стають так званими «дітьми вулиці».

Також утворюється своєрідна група утриманців - молодих працездатних людей - утриманців, які вважають за краще жити за надіслані їм батьками кошти, водночас їх ровесники вважають, що заробляти гроші можна тільки за кордоном.

Міжнародна міграція робочої сили породжує низку й інших негативних наслідків, зокрема: зростає кількість розлучень, зменшується народжуваність та знижується якість виховання молоді, а проституція і наркоманія у свідомості молодих людей стають звичними явищами.

Найнесприятливіші наслідки трудової міграції пов'язані з тим, що працевлаштування українців за кордоном є переважно нелегальним. Це обумовлює непоодинокі випадки порушення їхніх людських та трудових прав, аж до підневільної праці, сексуальної експлуатації.

Досліджуючи позитивні та негативні наслідки трудової міграції в Україні, українська вчена І. Ангелко [2] констатує, що в нашій країні простежується чітка тенденція до формування наступного покоління трудових мігрантів.

В Європейському Союзі держави-члени виявляються нездатними швидко асимілювати групи мігрантів на свої ринки праці, а значні розбіжності в рівнях заробітної плати європейських країн призвели до нових потоків трудової міграції.

Щодо соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів в країнах ЄС, західні вчені відзначають, що витрати, які були здійснені у зв'язку з недавною хвилею міграції, перевершили економічні вигоди, в той час, як збільшення числа працівників-мігрантів не зробило істотного впливу на рівень безробіття, тобто на його зниження [56].

Таким чином, зростаючі обсяги трудової міграції, призводять до дисбалансу між попитом і пропозицією на робочу силу на локальних, регіональних і національному ринках праці, а також суттєво впливають на подальший розвиток суспільства.

На українському ринку праці трудова міграція не тільки зменшує пропозицію робочої сили, а й знижує її якість. Збільшення чисельності трудових мігрантів призводить до економічних, соціальних та демографічних втрат для суспільства і потребує активного втручання з боку державних органів управління, особливо в напрямку і розроблення ефективних дієвих стимулів щодо створення нових робочих місць, забезпечення гарантій зайнятого населення, поліпшення соціального захисту та рівня життя населення.

Отже, сьогодні в Європейському Союзі та в Україні відбувається безпрецедентне збільшення міграційних потоків, які нараховують мільйони людей, і ця тенденція збережеться протягом наступних десятиліть.

Міжнародна міграція торкнулася багатьох країн світу, так як тільки таким шляхом відбувається перерозподіл трудових ресурсів. Актуальність трудової міграції полягає в тому, що кожна країна потребує спеціалістів, а заохочення кваліфікованих емігрантів може сприяти ліквідації дефіциту кадрів.

Безумовно, міграція має як позитивні, так і негативні риси. Проте, як соціальний і економічний процес (феномен), трудова міграція має вплив майже

на всі сфери діяльності суспільства, а найбільше - на демографічну і соціальну ситуацію, економічну сферу, ринки праці та фінансів.

2.2. Кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України

Міграція населення є характерною ознакою сучасності, зокрема, і для України міграція є характерним явищем. І не тільки тому, що соціальні та економічні проблеми змушують українців пересуватися в просторі, а й з огляду на їх здатність шукати для себе краще місце для життя, роботи, відпочинку тощо [19, с. 85].

Зовнішня міграція в нашій країні має свою давню історію, а її розвиток відбувався під впливом економічних, соціальних, політичних, релігійних причин, що призвело до формування чотирьох хвиль еміграції [17, с. 193].

Так, в роки першої хвилі еміграції (1880-1914 рр.) українці виїжджали в Канаду, Бразилію, Аргентину. Під час другої хвилі переселень з України (1917-1939рр.) емігранти від'їжджали переважно в Канаду, Аргентину, країни Європи, США і Бразилію.

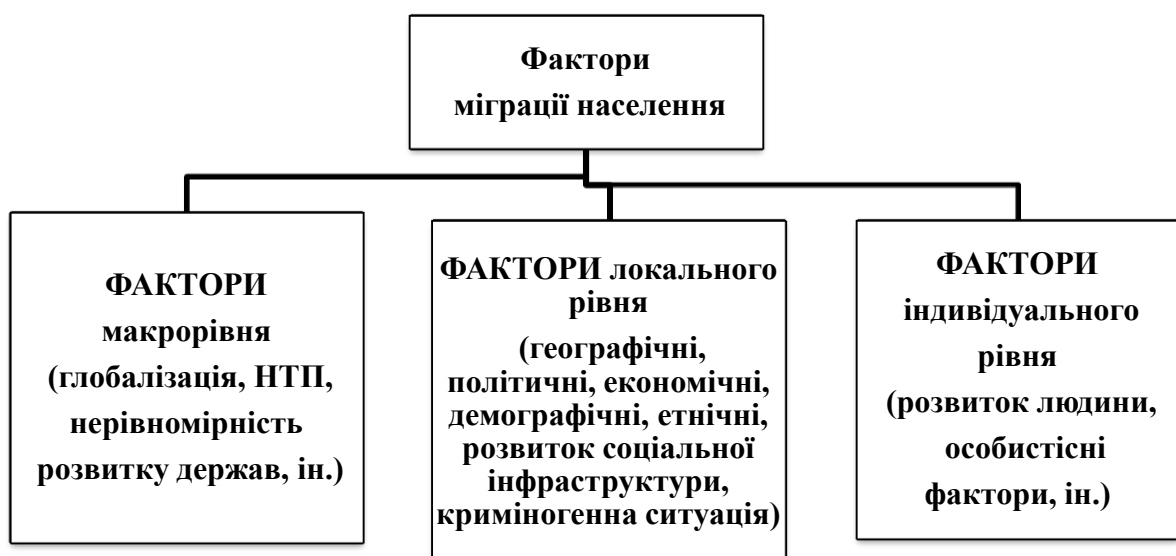
Третя хвиля еміграції (кінець Другої світової війни – післявоєнний період) характеризувалася вибуттям населення в Канаду, Францію, Великобританію, Бельгію, Нідерланди, Бразилію, Аргентину, Парагвай і Австралію.

На початку четвертої хвилі еміграції (з 1980 року до наших днів), населення прямувало в Канаду, на сучасному етапі країнами призначення є: Росія, Польща, Чехія, Італія, Португалія, Угорщина, Греція, Словаччина, Білорусь. Сьогодні за кордоном проживає (за різними оцінками) від 16 до 20 мільйонів українців, найбільше з яких проживає в Росії, Канаді, США, Молдові, Казахстані, Бразилії, Аргентині, Білорусі, Узбекистані.

В науковому дослідженні «Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку» вчена С.О. Западнюк здійснила розрахунок кореляційного зв'язку між основними показниками міжрегіональних, міждержавних міграцій і показниками соціально-економічного розвитку [17, с. 193]. Результати дослідження вказують на те, що в більшості випадків відстежується залежність між показниками міжрегіональних переселень і показниками суспільного розвитку. Менш стійкою є залежність між показниками суспільного розвитку і показниками міждержавної активності населення, що вказує на існування (крім базових – економічних) істотних факторів іншого походження (психологічні, особистісні).

В науковій літературі наводять декілька класифікацій факторів міграції населення, згідно з якими вони поділяються на [17, с. 38]: суб'єктивні і об'єктивні (класифікація за В.І. Переведенцевим); соціально-психологічні розвитку умов життя людини і розвитку людини (класифікація за Л.Л. Рибаківським); постійно-діючі, тимчасові, перемінні (класифікація за Л.Л. Рибаківським); економічні та неекономічні (економічна класифікація) та ін.

Вчена С.О. Западнюк запропонувала власну класифікацію, відповідно до якої фактори міграції поділяються на фактори макрорівня (світ), локального (держава/регіон) та індивідуального рівнів (людина) [19, с. 44]. (рис. 2.3)

Рис. 2.3 Класифікація сучасних факторів міграції населення

Джерело: складено автором на основі [19, с. 44]

Основними факторами міграції на макрорівні є глобалізація, НТП, нерівномірність розвитку держав та сама міграція. На локальному рівні – географічні, екологічні, політичні, економічні, етнічні, демографічні фактори, розвиток галузей соціальної інфраструктури та криміногенна ситуація. На індивідуальному рівні – фактори розвитку людини, особистісні фактори тощо.

При зовнішніх міграціях вирішальне значення мають фактори макро- та локального рівнів (політичні, екологічні, економічні, етнічні, географічні фактори). При внутрішніх міграціях основними є фактори індивідуального та локального рівнів (економічні, екологічні, розвиток соціальної інфраструктури, географічні, демографічні, етнічні, криміногенна ситуація в регіоні тощо) [19].

Всі фактори міграції населення перебувають в складній взаємодії, від якої залежить як утворення міграційного потенціалу, так і його перетворення в реальну міграцію.

Досліджуючи взаємозв'язок міграції трудових ресурсів і соціально-економічного розвитку України, автор С.О. Западнюк констатує, що регіональні особливості соціально-економічного розвитку створюють середовище для поширення процесів міграції населення, зумовлюючи їх напрямки, періодичність, обсяги [19, с. 144].

В науковому дослідженні «Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку» вченою було проведено перевірку всіх показників кореляції на їх істотність і визначено найважливіші зв'язки між показниками міграцій населення та показниками соціально-економічного розвитку регіонів [19, с. 144].

Зокрема, вимірювалися кореляційні зв'язки між середніми показниками (2000-2007 рр.) прибулих, вибулих осіб, сальдо міграції в міжрегіональному та міждержавному розрізах і середніми показниками (за 2000-2006 рр.) економічного, фінансового, соціального, демографічного розвитку регіонів тощо.

При корелюванні показників соціально-економічного розвитку регіонів України та величин прибулого населення в міжрегіональних міграціях зі зміною місця постійного проживання автором були встановлені певні особливості.

Так, кількість прибуттів міжрегіональних мігрантів прямо залежить від розвитку фінансового сектора економіки, а саме – від темпів зростання доходів та видатків місцевих бюджетів, обсягів надходжень податків тощо.

Збільшення доходів та податкових надходжень до місцевих бюджетів свідчать про розвиток відповідних територій України, тому такі території мають посилену атрактивність (ступінь привабливості) для потенційних мігрантів, що зумовлює активне прибуття переселенців [19, с. 144].

Також існує тісний зв'язок між обсягами прибутків у сфері послуг і промисловості (збільшення яких свідчить про їх інтенсивний розвиток) та прибуттям мігрантів. Це свідчить про їх зацікавленість щодо зайнятості у цих сферах економіки, водночас перспектива зайнятості в аграрному секторі є менш привабливою для мігрантів.

Рівень зайнятості в економіці регіонів України (частка зайнятих осіб) свідчить про рівень регіонального розвитку і відповідні можливості для населення. Він впливає як на прибуття, так і на вибуття мігрантів, спричинюючи безперервний оборот робочої сили і постійний пошук населенням кращого місця працевлаштування.

Обсяг валової доданої вартості (ВДВ) регіонів України є одним з узагальнюючих показників, які характеризують економічний і соціальний розвиток. (рис. 2.4)

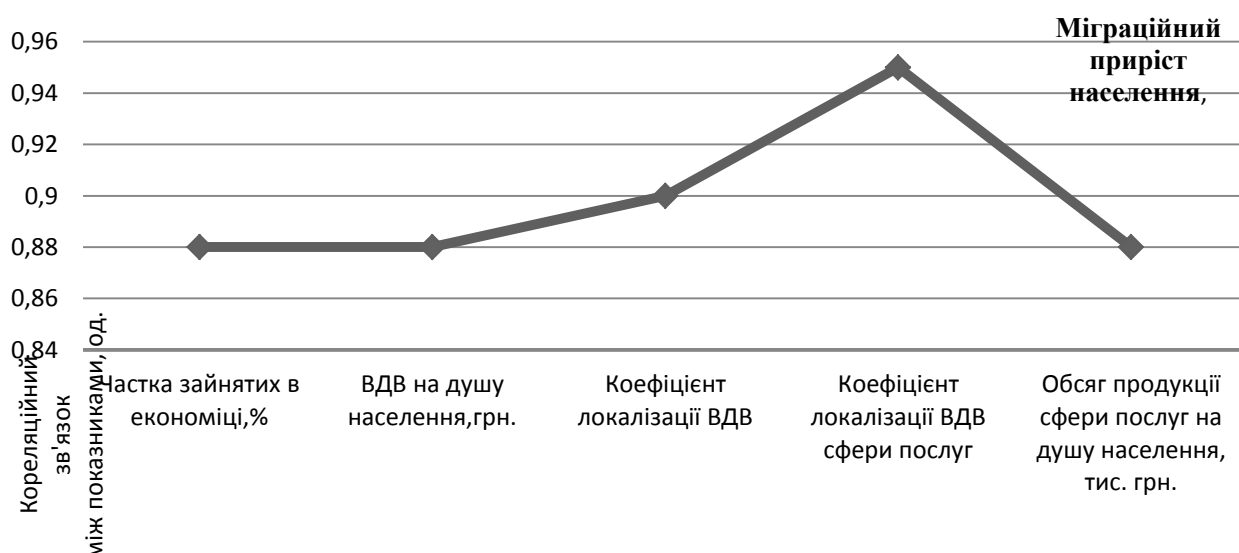

Рис. 2.4 Кореляційний зв'язок між показниками міжрегіональних міграцій населення зі зміною місця постійного проживання та показниками розвитку економіки регіонів України

Джерело: складено автором на основі [19, с. 145]

Обсяг валової доданої вартості та величини прибулого населення і сальдо міграції характеризуються стійкою залежністю, тобто існує тісний зв'язок між об'ємами ВДВ і показниками міграцій [19, с. 145].

Мігранти вселяються у регіони із розгалуженою інфраструктурою сфери послуг, яка вдосконалюється зі збільшенням обсягів виробленої та реалізованої продукції, концентрації підприємств цього виду економічної діяльності, що активно розвиваються.

З огляду на тенденції збільшення зайнятості населення у цьому секторі економіки, регіони України з розвиненою невиробничою сферою господарства порівняно рідше стають донорами населення для інших територій.

Розвиток певних типів поселень регіонів України (як правило, це – районні та обласні центри, околиці великих міст), забезпечених необхідними комунікаційними засобами, що відображається показником кількості введеного в експлуатацію житла, потребою у телефонному зв'язку тощо, є сильним атрактивним чинником для прибулих осіб, які значно перевищують число вибулих мігрантів, і зумовлює концентрацію переселенців на таких територіях.

Обернений зв'язок існує між показниками міжрегіональних міграцій та часткою житла, побудованого індивідуальними забудовниками. Поясненням цього може бути значне перевищення трудової складової у загальних потоках міграцій, внаслідок чого переселенці здебільшого ставлять собі за мету не будівництво або придбання власного будинку, а вигідне працевлаштування для вирішення фінансових проблем.

Поява іноземних інвестицій в регіонах України свідчить про зацікавленість у становленні та майбутньому розвитку певних підприємств, що представляють різні галузі господарства, можливу перспективу вигідного працевлаштування і, відповідно, приваблює потенційних мігрантів.

Цікавим є факт збільшення кількості внутрішніх іммігрантів та осіб, що осідають в регіонах зі значним потоком імпорتنих товарів та послуг, що підтверджує тезу про першочерговий пріоритет населення – забезпечити власні потреби. Виробництво товарів і послуг на експорт має другорядне місце, що підтверджує низьке сальдо міграції в регіонах виробництва товарів і послуг на експорт.

Одним з найвпливовіших чинників міграції є обсяг заробітної плати, її приріст, варіювання її рівнів по регіонах [19, с. 146]. (рис. 2.5)

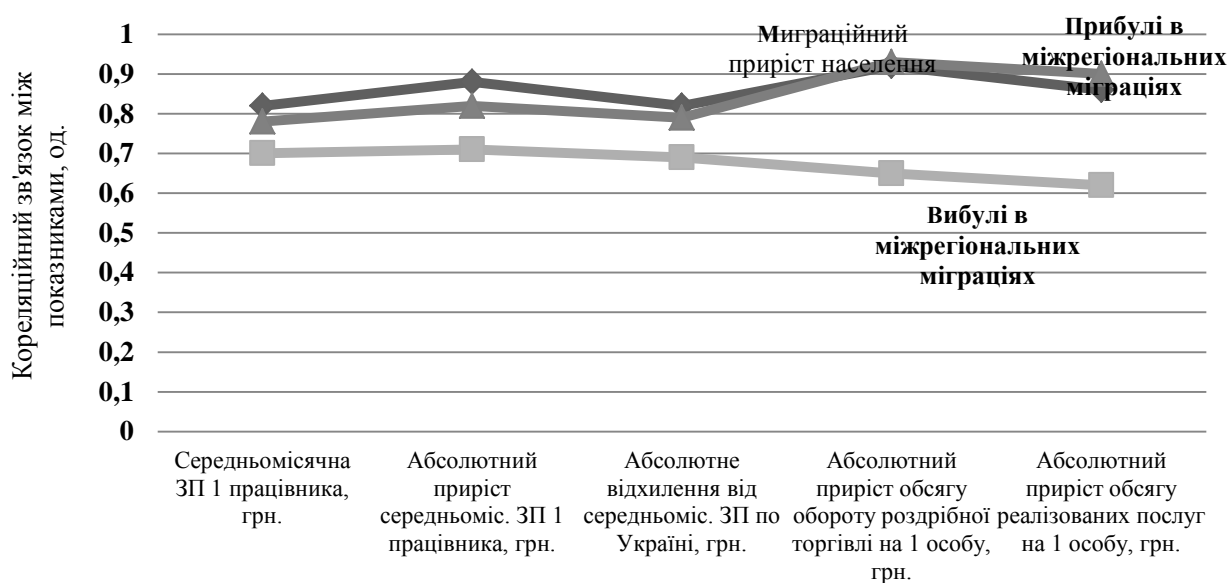

Рис. 2.5 Кореляційний зв'язок між показниками міжрегіональних міграцій населення зі зміною місця постійного проживання та показниками розвитку соціального сектора регіонів України

Джерело: складено автором на основі [19, с. 146]

На рис. 2.3 проілюстровано кореляційний зв'язок між показниками міжрегіональних міграцій населення зі зміною місця постійного проживання і показниками розвитку соціального сектора регіонів України. На ілюстрації простежується тісний взаємозв'язок між збільшенням середньомісячної зарплати, обороту роздрібної торгівлі, обсягу реалізованих послуг і збільшенням показників міграції(прибулих мігрантів і міграційного приросту населення).

Таким чином, ці фактори істотно впливають на величини зворотних потоків міграції (прибуття населення), які значно перевищують її прямі потоки (вибуття населення) і сприяють підвищенню концентрації населення у регіонах України з регулярною, вищою за середньодержавний рівень заробітною платою та можливістю кар'єрного росту (Київська, Запорізька, Донецька, Дніпропетровська обл.). У таких центрах активно розвиваються сфера торгівлі і послуг, а це сприяє збільшенню прибуття та зменшенню вибуття населення.

Також на міграційні процеси в країні впливає можливість отримання якісної освіти, перспектива можливого працевлаштування за отриманою професією. Така можливість приваблює мігрантів, здебільшого молодь, яка переїжджає до районних та обласних центрів з метою отримання майбутньої професії, наукових співробітників – до регіонів з найбільшими центрами освіти та науки України.

Щодо міждержавних міграцій населення, науковці відзначають значну пряму залежність між його прибуттям та вибуттям від [19, с. 147]:

- обсягу середньомісячної заробітної плати, збільшення якої активно впливає на перетин державного кордону населенням в обох напрямках;
- зайнятості в економіці регіону та наповнюваності місцевих бюджетів (висока зайнятість та ефективний регіональний розвиток сприяють переважно імміграціям населення);
- податкового тиску на підприємницьку діяльність, збільшення якого спричинює згортання останньої у нашій країні і переведення бізнесу за кордон, в країни зі сприятливішим законодавством (переважають еміграції).(рис. 2.6)

Високий рівень розвитку сфери послуг регіонів, а саме обсяг її продукції, виробленої на душу населення, регіональна локалізація експорту послуг, сприяють переважно імміграціям населення на їх терени.

Еміграційні процеси в Україні розвиваються переважно за умов збільшення в регіонах кількості безробітних, спричиняючи посилення навантаження населення на одне робоче місце; збільшення дефіциту місцевих бюджетів, що свідчить про кризову ситуацію в регіоні і пришвидшує міграційні потоки; зростання рівня злочинності в суспільстві тощо.

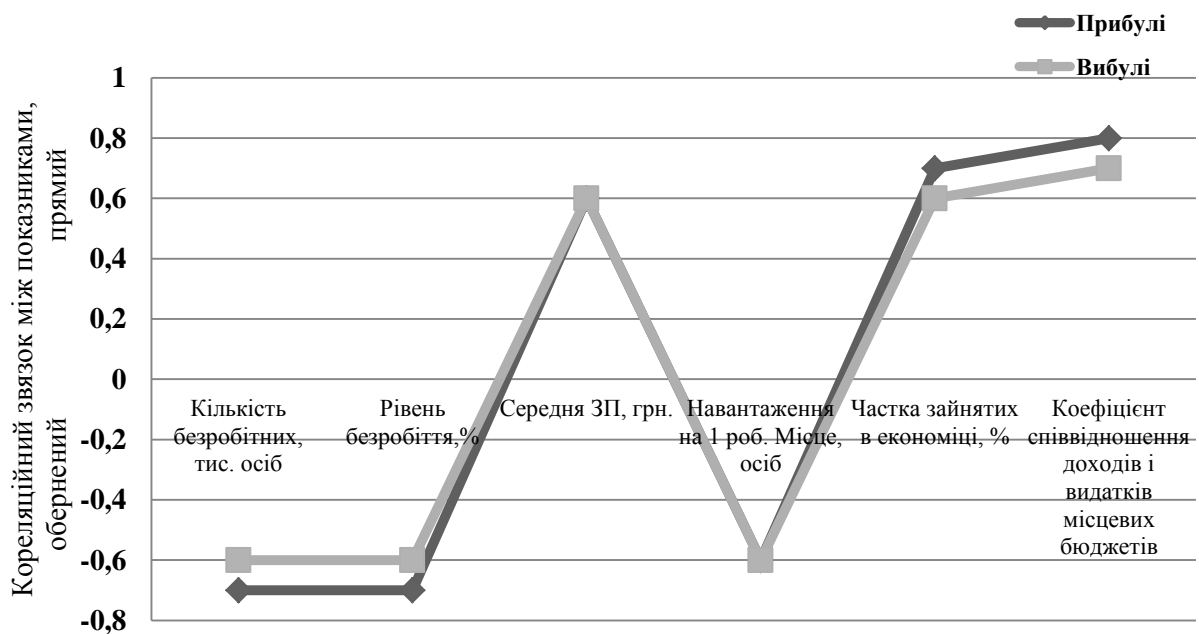

Рисунок. 2.6 Кореляційний зв'язок між показниками міждержавних міграцій населення зі зміною місця постійного проживання та показниками соціально-економічного розвитку України

Джерело: складено автором на основі [19, с. 147]

Отже, в результаті дослідження кореляційного зв'язку між показниками міграцій населення та показниками соціально-економічного розвитку України було встановлено, що міжрегіональна та міждержавна активність населення часто зумовлюється різноплановими соціально-економічними чинниками. В більшості випадків залежність простежується між показниками міжрегіональних міграцій та показниками соціально-економічного розвитку.

Менш стійкою є залежність між показниками соціально-економічного розвитку і показниками міждержавної активності населення, яка визначається факторами іншого походження (насамперед психологічними та особистісними). Базовими для міграцій населення України є фактори соціально-економічного характеру.

Щодо факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України, необхідно відмітити, що такі чинники, як забезпеченість ринку праці населенням працездатного віку, обсяги грошових переказів з-за кордону, «вдплив інтелекту» суттєво впливають на зростання економіки, зокрема сприяють зменшенню ВВП або його зростанню.

Як відзначає Ю.О. Курунова [30, с. 119-120], країни, що експортують робочу силу, можна розділити на три групи за ступенем державної участі в заохоченні міграції трудових ресурсів в залежності від обсягів валютних переказів мігрантів. До першої групи відносяться країни, для яких експорт робочої сили не є головною статтею валютного доходу (Австралія, Португалія, Італія, Йорданія, Марокко, Філіппіни) і держава не заохочує до еміграції, до другої групи відносяться країни (Туреччина, Індія, Бангладеш), де економіка в значній мірі залежить від грошових надходжень мігрантів і держава регулює потоки мігрантів, і третю групу складають країни, де експорт робочої сили перетворився на стабільну статтю доходів (Пакистан, Ємен), тому такі країни сильно залежать від міграції, отже держава стимулює тимчасову трудову міграцію [26, с.119].

При цьому, Україну важко віднести до однієї з певних груп у вищенаведеній класифікації, оскільки, з одного боку, надходження від мігрантів є значними у кількісному вираженні і у відсотках до ВВП, а з іншого, держава не заохочує трудову еміграцію. А кошти, що надходять в економіку країни, часто використовуються неефективно (не спрямовуються на заощадження та інвестування в наслідок економічної та політичної нестабільності) прямують у тіньову економіку [26, с.119].

Визначимо наявність кореляційного зв'язку між темпами приросту грошових переказів та зростанням ВВП відповідного періоду за допомогою розрахунку коефіцієнта кореляції Пірсона (Correlation Coefficient):

$$r_{xy} = \frac{\sum(x_i - \bar{x}) * (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x_i - \bar{x})^2 * \sum(y_i - \bar{y})^2}}, \quad (2.1)$$

де x_i – значення змінної X ; y_i – значення змінної Y ; $\bar{x}$ – середнє арифметичне для змінної X ; $\bar{y}$ – середнє арифметичне для змінної Y .

Кореляційний аналіз полягає у визначенні ступеня зв'язку між двома випадковими величинами X і Y . В якості міри тісноти такого зв'язку використовується коефіцієнт кореляції.

Коефіцієнт кореляції – це статистичний показник, який показує, наскільки пов'язані між собою коливання значень двох інших показників. Він визначає ступінь, тісноту лінійного зв'язку між величинами і може приймати значення від -1 (зворотна лінійна залежність) до +1 (пряма лінійна залежність). Приймають таку класифікацію кореляційних зв'язків: існує сильний або тісний кореляційний зв'язок між двома випадковими величинами при коефіцієнті кореляції 0,70 та середній – при значенні коефіцієнта кореляції 0,50.

Розглянемо фактори впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України, зокрема, впливу збільшення обсягів грошових переказів робітників, що працюють за кордоном, та зростанням ВВП. Для здійснення кореляційно-регресійного аналізу розрахунки двох статистичних показників (грошових переказів та ВВП) представлені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Фактори для здійснення кореляційно-регресійного аналізу, млрд. дол.

США

i	Роки	ВВП (у поточних цінах), (x)	ВВП (x), %	Грошові перекази (y)	$x_{\text{ср}} - x_i$	$y_{\text{ср}} - y_i$
1	2	3	4	5	6	7

Продовж. табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7
1	2010	136,013	4,2	5,862	-1,255	1,925
2	2011	163,160	5,5	7,019	-28,40	0,768
3	2012	175,781	0,2	7,526	-41,021	0,261
4	2013	183,310	0,0	8,537	-48,55	-0,75
5	2014	133,503	-6,6	6,489	1,257	1,298
6	2015	91,031	-9,8	6,959	43,729	0,828
7	2016	93,270	2,3	7,535	41,49	0,252
8	2017	112,154	2,5	9,264	22,606	-1,477
9	2018	124,60	3,3	10,888	10,16	-3,101
Разом	x	1212,822	x	70,079	x	x

Джерело: складено автором на основі [7]

Обчислюємо середнє арифметичне для X і Y, яке дорівнює:

$$X = 1212,822 / 9 = 134,76 \text{ млрд. дол. США};$$

$$Y = 70,079 / 9 = 7,787 \text{ млрд. дол. США}$$

З метою встановлення причинно-наслідкового зв'язку між грошовими переказами та їх впливу на вітчизняну економіку, побудуємо допоміжну таблицю для обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона. (табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Допоміжна таблиця для обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона

i	$x_{\text{ср}} - x_i^2$	$(y_{\text{ср}} - y_i)^2$	$(x_{\text{ср}} - x_i) * (y_{\text{ср}} - y_i)$
1	1,575	3,706	-2,416
2	806,56	0,590	-21,811
3	1682,722	0,068	-10,706
4	2357,102	-0,563	36,413
5	1,580	1,685	1,632
6	1912,225	0,686	36,208
7	1721,42	0,064	10,455
8	511,031	-2,182	-33,389
9	103,226	9,616	-31,506
Разом	9097,411	13,67	-15,12

Джерело: складено автором

Підставляємо отримані значення в формулу коефіцієнта кореляції Пірсона:

$$r_{xy} = \frac{-15,12}{\sqrt{9097,411} * 13,67} = \frac{-15,12}{\sqrt{124361,608}} = \frac{-15,12}{352,649} = -0,0429$$

Таким чином, відповідно до таблиці значень величин коефіцієнта кореляції, можна констатувати, що лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона $r = 0,0429$ свідчить про обернений зв'язок, тобто це слабка по силі негативна кореляція.

Дослідження вітчизняних вчених підтверджують даний висновок. Зокрема, Р.Д. Стаканов у науковій праці «Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України» [45] визначив, що зв'язок між темпами приросту грошових переказів та зростанням ВВП є не достатньо чітким, що може свідчити про не чіткий причинно-наслідковий зв'язок між грошовими переказами та їх впливом на досліджувані макроекономічні параметри. Також, вчений дослідив, що не спостерігається зв'язку між темпами приросту безробіття та інфляції з темпами приросту грошових переказів.

Автор Р.Д. Стаканов підкреслює, що порівнюючи темпи зростання ВВП України зі зміною обсягів грошових переказів не можна зробити чіткого висновку про ступінь взаємозалежності цих показників. Проте, автор дійшов до висновку, що грошові перекази в цілому справляють позитивний вплив на економіку України. За оцінками вченого, 1% приросту частки грошових переказів у ВВП повинен стимулювати зростання економіки на 0,08% [45, с. 12].

Щодо зв'язку між «впливом інтелекту» та грошовими переказами, на думку Р.Д. Стаканова, 10% приріст частки кваліфікованих мігрантів скоротить зростання економіки на 0,08%. Вчений підкреслює, що таким впливом не можна зневажати.

З цим погоджуються науковці С.О. Білоус-Сергєєва і К.С. Сафонова [4, с. 331], які підкреслюють, що в нашій країні процес так званого «витоку мізків» почався відразу після здобуття незалежності, але на державному рівні не приймають рішення щодо припинення цього процесу.

На Заході за останні 20 років кількість вчених збільшилася на 25 відсотків. Водночас в Україні протягом останніх трьох років Національна академія наук скоротила майже 6,5 тисячі наукових співробітників - кандидатів і докторів наук,

а решта працюють на 50-75 відсотків ставки, отримуючи втричі менше, ніж в середньому по промисловості.

Якщо у 2013 році витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт з усіх джерел становили 0,77% ВВП (в т.ч. 0,33% за рахунок бюджету), то у 2015 році ці витрати вже становили 0,62% (0,21% за рахунок бюджетних коштів). У 2016 році номінальні обсяги фінансування академії наук відставали від рівня 2013 року на 16,4%, однак законопроект про підвищення фінансування науки так і не був прийнятий [4, с. 331].

Отже, за результатами проведеного дослідження можна констатувати, що трудова еміграція позитивно впливає на економіку країни, зокрема, на ряд макроекономічних показників у короткостроковій перспективі. Водночас, при збереженні існуючих тенденцій у демографічній сфері, а також відсутності ефективного інвестиційного розміщення міграційного капіталу в середньо- та довгостроковій перспективі відбудеться різке скорочення національного ринку робочої сили, що зафіксує значні втрати для ВВП України.

2.3. Оцінювання наслідків впливу міграції на соціально-економічний стан України

Основними факторами, що визначили характер зовнішньої трудової міграції з України, стали анексія Російською Федерацією Криму, війна на Донбасі з загальним погіршенням інвестиційного клімату та скороченням виробництва.

Внаслідок агресивних дій Росії Україна втратила значну частину промислового потенціалу, що вплинуло на структуру виробництва та зайнятість населення. Скорочення промислового виробництва, зниження рівня і якості життя населення України спричинили зростання масштабів зовнішньої трудової міграції [19, с. 110].

Іншим фактором, який вплинув на цей процес, стала зацікавленість окремих європейських країн, зокрема, Польщі та Чехії, яка стала причиною розширення міграційних квот і спрощення процесу працевлаштування.

Ще одним важливим чинником, який зумовив зростання зовнішньої трудової міграції, стала глобалізація. Глобалізаційні процеси обумовили диференціацію працівників в Україні залежно від потреб світового ринку праці.

Неможливість адаптуватися до зростаючих вимог якості підготовки фахівців, зниження зацікавленості роботодавців у спеціалістах певних професій, надмірна кількість підготовлених вузами фахівців окремих спеціальностей обумовили пошуки некваліфікованої роботи поза межами України.

Війна з Російською Федерацією протягом 2014-2018 років також спричинила активізацію міграції українських працівників за кордон, які залежно від рівня професійної кваліфікації готові до виконання певних видів робіт.

Сьогодні в Україні спостерігається активний міграційний рух населення, збільшується кількість випадків прибуття і вибуття та міграційний приріст. (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Міграційний рух населення в Україні у 2014-2018 рр., осіб

Роки	Кількість випадків прибуття	Кількість випадків вибуття	Міграційний приріст
2014	542506	519914	22592
2015	533278	519045	14233
2016	256808	246188	10620
2017	442287	430290	11997
2018	629276	610687	18589

Джерело: складено автором на основі [13]

Це означає, що продовжується ще одна (п'ята) хвиля еміграції, яка характеризується зростанням масштабів зовнішньої трудової міграції та формування потоків вимушеної міграції - з весни 2014 року.

Також виїзду українців за кордон в пошуках роботи сприяє безвізовий режим з країнами ЄС. Це створило передумови для зміни напрямку зовнішньої трудової міграції зі скороченням кількості трудових мігрантів до Російської

Федерації і зростанням кількості тих, хто виїжджав у пошуках роботи до країн ЄС.

Так, за результатами 2014 року в ЄС працювало 51% (602,5 тис. осіб) трудових мігрантів, в Росії 43,2% (511,0 тис. осіб). Напрямами трудової міграції з України в країни ЄС були Польща, Італія та Чехія [20, с. 14–18].

У 2016 року лідерами серед країн реципієнтів українських мігрантів є: Польща – 40,76 %, Російська Федерація – 17,81%, Угорщина – 10,45%, Молдова – 7,41%, Білорусь – 5,95%, Словаччина – 3,23 %, Румунія – 2,94%, Туреччина – 2,31 %, Єгипет 1,51%, Німеччина – 1,26%, ОАЕ – 0,59%, Ізраїль – 0,56%, Італія – 0,5%, Австрія – 0,46%, Греція – 0,46%, інші країни – 3,84% [9].

Протягом останніх років кількість українських заробітчан зростає, хоча точної їх кількості ніхто назвати не може. Сьогодні за кордоном працює від 2,5 до 4 мільйонів українських громадян, або навіть - від 6 до 8 мільйонів [27].

Так чи інакше, українські трудові мігранти вже давно перетворилися на вагому силу, яка здійснює суттєвий вплив як на вітчизняну економіку, так на економіку інших країн. Про що, власне, свідчать і останні скоректовані дані Національного банку про суму грошових надходжень в Україну від українців з-за кордону.

Якщо раніше НБУ (за підсумками 2017 року) вказував 7,3 млрд. доларів США, перерахованих в Україну нашими співвітчизниками, то недавно, після зміни методики розрахунку, Нацбанк збільшив обсяги надходжень ще на 2 млрд. дол. США - до 9,3 млрд. дол. США.

При цьому відбулися зміни у географічній структурі приватних грошових переказів – зменшення обсягу переказів з Росії та різке зростання обсягу переказів з Польщі [35, с. 20]. (табл. 2.7)

Таблиця 2.7

Грошові перекази від трудових мігрантів в Україну, млрд. дол. США

Країни	2015	2016	2017	2017/2016, %
1	2	3	4	5
Росія	1,8	1,4	1,3	92,9

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4	5
Польща	1,3	2,0	3,1	155,0
США, Канада	0,6	0,6	0,8	133,3
Інші країни ЄС	2,1	2,3	2,6	113,0
Інші країни	1,1	1,2	1,5	125,0

Джерело: складено автором на основі [35]

В географічній структурі приватних грошових переказів до України найбільшу частку у 2017 році займають надходження з Польщі (33,6%), а також фінансові трансферти з інших країн ЄС (27,8%). Частка грошових переказів з Росії складає 14,1%, з інших країн світу – 16,3%, з США і Канади - 8,1% [35, с. 20] (рис. 2.7).

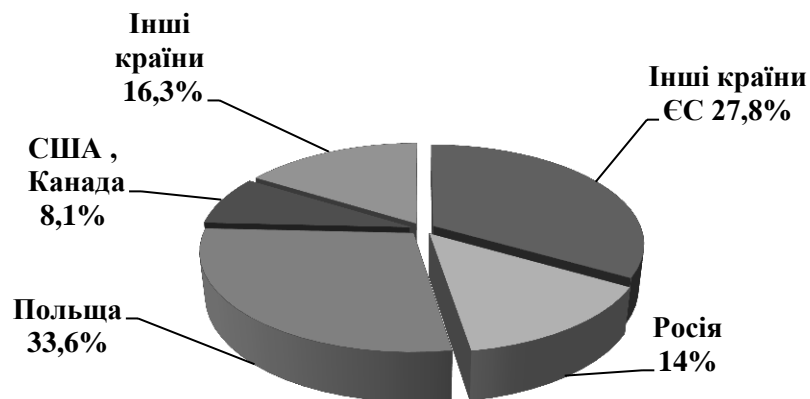

Рис. 2.7 Географічна структура приватних грошових переказів до України у 2017 р., %

Джерело: складено автором за даними [35]

Сьогодні приватні грошові перекази є важливим джерелом надходження валюти в Україну [35, с. 19] (рис. 2.8).

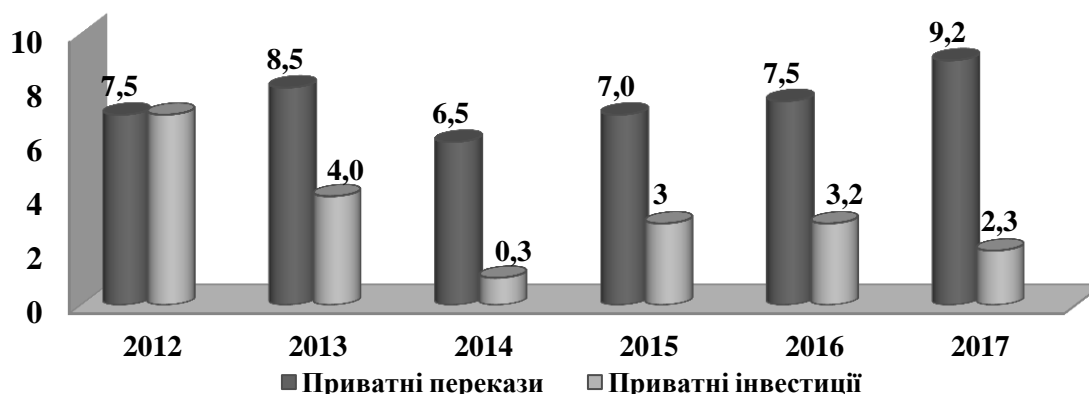

Рис. 2.8 Приватні перекази та прямі інвестиції в Україну,
млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [35]

Щодо впливу грошових переказів українських трудових мігрантів на економіку країни, необхідно відзначити, що, згідно з останніми скоректованими даними Національного банку України, у 2017 році перекази становили 8,4% ВВП [35, с. 14] (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Обсяги грошових переказів в Україну у 2015-2017 рр.

Грошові перекази	2015	2016	2017
Грошові перекази (до перерахунку), млрд. дол. США	5,2	5,4	7,3
Грошові перекази (до перерахунку), % ВВП	5,7	5,8	6,6
Грошові перекази (після перерахунку), млрд. дол. США	7,0	7,5	9,3
Грошові перекази (після перерахунку), % ВВП	7,6	8,1	8,4

Джерело: складено автором на основі [35, с. 14]

Таким чином, основні результати перерахунку – це збільшення обсягів приватних грошових переказів, відповідно збільшився їх внесок в структурі ВВП.

Однак, незважаючи на позитивний вплив, який здійснюють на економічний розвиток країни зростання обсягів грошових надходжень від трудових мігрантів, ці фінансові трансферти як засіб утримання курсу гривні, відтермінування різкого наростання соціальних проблем, забезпечення

зростання купівельної спроможності населення і стабілізації внутрішнього ринку товарів і послуг не можуть вважатися доцільним на тривалу перспективу.

Стимулювання праці українських трудових мігрантів у Польщі, яке дало змогу відчутно поліпшити макроекономічні показники, відсутність таких кроків в Україні для активізації економічної діяльності свідчать про проблеми в українській кадровій та міграційній політиці.

Висновки до розділу 2

1. Результати аналізу соціально-економічних наслідків міграції трудових ресурсів України та країн ЄС свідчать про недосконалість сформованих в українському суспільстві соціальних ліфтів і недостатні умови для самореалізації працівників. Доказом цього є зростання кількості молодих людей, які виїждять до країн ЄС у пошуках роботи за кордон, а також трансформація тимчасової трудової міграції на постійну. Виникають соціально-економічні наслідки, такі як нестача трудових ресурсів та міграційна криза.

2. Здійснено кореляційно-регресійний аналіз грошових трансфертів міжнародних трудових мігрантів. Аналіз показав збільшення частки грошових трансфертів у ВВП України, що свідчить про зростання залежності держави від їхніх прибутків, а також про невиважену кадрову політику й непродуктивне використання трудового потенціалу українських працівників. Залежність економіки держави та стабільності національної грошової одиниці від переважно некваліфікованої праці українських зовнішніх трудових мігрантів свідчить про складну ситуацію на українському ринку праці.

3. Оцінено соціально-економічні наслідки від міжнародної трудової міграції. Виявлено тенденцію до зростання масштабів зовнішньої трудової міграції протягом останніх 5 років. Встановлено, що міграційний приріст збільшився на 6592 особи у 2018 році (порівняно із 2017 роком), а виїхало аж 610687 особи, що призводить до масштабного скорочення кількості працівників та неминуче призведе до скорочення ВВП. Такий стан може бути серйозним

викликом національній безпеці держави, стабільність якої залежить також від волатильності на світових і європейському ринку праці.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції

Розвиток України тісно пов'язаний із країнами ЄС. Їх співпраця розпочалася ще у 1991 р. визнанням незалежності України, а у 1994 р. було підписано Угоду про партнерство та співробітництво [48]. У 2014 р. євроінтеграція набула обертів із підписанням та ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ця угода відкрила для України нові можливості, однією із головних стало впровадження безвізового режиму між країнами.

Основними проблемами регулювання міграції, які уповільнюють процес співробітництва між Україною та країнами ЄС є такі, як:

- 1) відсутність дієвого механізму спрямованого на протидію правопорушень у сфері міграції;
- 2) слабкий механізм боротьби з нелегальними мігрантами;
- 3) недостатньо розвинена законодавча база, у тому числі відсутність міжнародних угод про працевлаштування у країнах ЄС;
- 4) відтік грошей із країн шляхом переводу фінансових трансфертів трудовими мігрантами на Батьківщину;
- 5) відтік висококваліфікованих трудових ресурсів, так званий “відтік мізків”.

Для подолання вищевказаних проблем, в першу чергу необхідно доопрацювати законодавчу міжнародну базу, яка буде лояльна до мігрантів, тим самим дозволить запобігти правопорушенням та нелегальному працевлаштуванню. Основним принципом в законодавстві повинен бути такий фактор, як орієнтованість на трудового мігранта, тобто зменшення податкових обтяжень, надання повного соціального пакету (медичне обслуговування, житло,

харчування тощо), нормування робочого дня, збільшення квоти на робочі місця для мігрантів, полегшення процесу отримання робочої візи. Мігранти повинні себе відчувати захищеними за кордоном. Іншим принципом на якому будуть базуватися нові угоди повинно бути посилення покарання осіб, які несуть відповідальність за працевлаштування мігрантів.

З метою двостороннього регулювання трудової міграції між країнами слід створити одну спільну базу в якій буде вказана повна інформація щодо мігрантів та яка буде відповідати стандартам України та країн ЄС одночасно, що допоможе пришвидшити процес проходження кордону. Обов'язково у законодавчих документах щодо міжнародної трудової міграції потрібно визначити термін перебування мігранта за кордоном. Коли цей термін вийде особа, яка була на заробітках повинна повернутися на Батьківщину, тобто повинна відбутися рееміграція. Через деякий термін, наприклад рік, можна буде повернутися до іноземної держави з метою заробітку. Для більш плідної співпраці України та країн ЄС варто на законодавчому рівні створити конкурси на отримання грантів на навчання за кордоном, відкрити програми для передачі досвіду у професійних сферах, наприклад в медицині або інноваційних технологіях. Слід прийняти до уваги, що студенти, які на сьогоднішній день навчаються у вищих навчальних закладах — це майбутнє країни, тому програми навчання студентів за обміном співпрацюючи із університетами інших країн є однією із головних вкладів держави у свій розвиток. Таким чином буде зменшено показник депопуляції населення у країнах в яких низький міграційний приріст.

Як зазначено у розділі 2, в Україні високий рівень безробіття, а ставка мінімальної заробітної плати у рази менша від найменшої ставки у країнах ЄС. Українці мігрують за кордон із метою заробітку, частину якого вони відправляють фінансовими трансфертами на Батьківщину рідним. Для України це вигідно, так як відбувається інвестування в економіку країни, тобто гроші, які трудові мігранти заробили за кордоном витрачаються в Україні. Для покращення співробітництва між країнами можна використати міжнародний досвід та

стимулювати перекази через офіційні державні канали із сталою відсотковою ставкою, збільшити суму дозволеного ввізного прибутку, що пришвидшить збільшення фінансових трансфертів і заощаджень в Україні.

Для того, щоб в українців був стимул повертатися на Батьківщину, навіть при відсутності робочих місць, слід упростити правила відкриття та ведення бізнесу та знизити податки. Заробітчани матимуть змогу започаткувати бізнес у рідній країні та не будуть мігрувати у пошуках заробітку. Такий варіант вигідний як державі, так і трудовим мігрантам.

Отже, для того, щоб удосконалення співпраці між Україною та країнами ЄС було можливим та міграційні процеси були вигідні обом сторонам треба скористатися такими шляхами, як:

- 1) створення єдиної системи управління для України та країн ЄС, яка буде відповідати нормативно-правовим документам ЄС;
- 2) підписання двосторонніх угод України із країнами ЄС, які будуть регулювати міграційні процеси;
- 3) започаткувати на державному рівні центри працевлаштування українців за кордоном;
- 4) забезпечення соціально-економічного захисту, тобто надання пільг для мігрантів, при процесі реєстрації шляхом внесення змін у законодавство;
- 5) покращення якості соціально-економічного життя, шляхом збільшення робочих місць, спрощення процесу оподаткування шляхом зручності та доступності оплати та зменшення відсоткової ставки на ведення малого та середнього бізнесу;
- 6) проведення соціально-економічних реформ у медичній, транспортній, освітній та фінансовій сферах тощо. Це допоможе підвищити соціально-економічний рівень життя України, тим самим зменшить рівень еміграції в країні.

3.2. Коригування міграційної політики України з урахуванням її соціально-економічної стратегії розвитку

Відповідно до аналізу проведеного у підрозділі 2.2 виявлено слабкі сторони політики міжнародної міграції трудових ресурсів. Міграційна політика виступає як інструмент мінімізації ризиків, які виникли у процесі трудової міграції, правильне її використання може сприяти національному соціально-економічному розвитку країни. На сьогоднішній день помітні позитивні зміни у міграційній політиці, але немає єдиного чіткого регулювання міграційними процесами.

Для внесення змін у міграційну політику потрібно дотримуватися основних принципів, на яких вона базується:

- 1) забезпечення свободи пересування особам, які на законних підставах перебувають на території України;
- 2) надавати змогу вільно покинути країну перебування;
- 3) підтримка національних інтересів;
- 4) набуття пріоритетності інтересів мігрантів;
- 5) уникнення дискримінації (трудової, расової, статевої та інших)
- 6) запобігання нелегальної міграції шляхом створення соціально-економічних та національно-культурних програм, які будуть засновані на науковому прогнозі міграційного потенціалу;
- 7) підтримання та розвиток співпраці із країнами-партнерами;
- 8) захист прав мігрантів.

Міграційна політика потребує регулювання у всіх сферах своєї діяльності, особливо у соціально-економічній. Із явищем глобалізації, коли почався дуже стрімкий розвиток технологій та світу загалом набуло розвитку і поняття міграційного процесу, за статистичними даними наведеними у другому розділі бачимо, що з кожним роком цифри у статистичних даних збільшуються. Нормативно-правової бази та рівня проведення міграційної політики стає

недостатньо для регулювання міграційного процесу. Для його регулювання з метою уникнення негативних наслідків та здобуття вигоди слід розширити та змінити поняття, які вкладені у міграційну політику, а саме:

1. Створити нову нормативно-правову базу, яка буде визначати та захищати права та обов'язки мігрантів та держави. Введення нового законодавства, яке буде відповідати та не буде суперечити чинному міжнародному законодавству та його нормам. При написанні законів варто спиратися на такі ідеї як: стимулювання органів правління, неурядових та приватних організацій у зацікавленості в міжнародній трудовій міграції; досягнення міжнародних домовленостей між країнами щодо регулювання міграційного руху населення та захисту соціально-економічних прав та інтересів трудових мігрантів та країн-партнерів; підтримка співвітчизників, які перебувають за кордоном діаспорою українців на законодавчому рівні за певні бонуси;

2. Організувати імміграційний контроль, створивши нові електронні системи, які будуть допомагати проводити нагляд за кількістю виїхавших українців за кордон та нагадувати про терміни їх перебування, проводити аналіз якості трудової міграції та вигоди, яку отримали країни-партнери;

3. Проведення опитування серед мігрантів, які виїхали за кордон про їх враження та те, що спонукало їх виїхати із України на заробітки з метою виявлення внутрішніх соціально-економічних проблем;

4. Розподіл міжнародних трудових мігрантів по територіях країн ЄС з метою уникнення перенасичення країни мігрантами та запобігання міграційній кризі;

5. Введення певних правил приймання біженців, уточнення дат їх перебування всередині країни, можливості їх фінансового забезпечення та надання біженцям робочих місць;

6. Розробка плану та висунення пропозицій щодо зовнішньої та внутрішньої політики України, яка стосується впливу міжнародної міграції трудових ресурсів на соціально-економічні наслідки країни;

7. Проаналізувати соціально-економічний стан країни та міграційний приріст, за отриманими результатами спрогнозувати подальший розвиток міграційних процесів;

8. Заснувати нові діючі міграційні органи, установи та організації державної влади, які будуть взаємодіяти з мігрантами;

9. Структуризувати за аналогією з іншими галузями національної правової системи, що пояснюється такими факторами міграційну систему. Кожна структура повинна відповідати за гарантії свободи пересування, її обмеження, статус мігрантів, впорядковуватися опосередковано, оскільки повинні регламентуватися іншими галузями національного права України, зокрема конституційним, адміністративним, кримінальним, екологічним;

10. Підняти міграційну проблему на всезагальну увагу: говорити про неї на телебаченні, радіо, газетах та інших медіа каналах;

11. Залучити громадян до вирішення поставлених задач у сфері міжнародної трудової міграції;

12. Відкрити міграційні соціальні фонди, які будуть допомагати мігрантам знайти себе у межах країни, це допоможе збільшити реєміграцію;

13. Зруйнувати стереотипи про те, що в Україні не має можливості отримувати заробітну плату на рівні закордонних країн

14. Для вдалих змін на основі проведених досліджень необхідно вибрати стратегію, яка призведе до розквіту країни та зменшить негативні соціально-економічні наслідки від міжнародної трудової міграції та допоможе змінити міграційну політику. Принципи стратегії відповідають принципам міграційного законодавства, які зазначені вище.

Головне в стратегії — це правильно визначити цілі. Для стратегій в міграційній політиці слід поставити такі цілі:

Ціль 1. Розширити свободу пересування громадян України.

Ціль 2. Покращити вплив еміграції на розвиток країни.

Ціль 3. Створення умов для повернення українців додому.

Ціль 4. Узгодження міграції із соціально-економічним розвитком держави

Ціль 5. Інтегрувати громадян інших країн та тих, які не мають громадянства в український соціум.

Ціль 6. Використання системи видачі віз як засіб управління міграцією.

Ціль 7. Пришвидшення прикордонного контролю.

Ціль 8. Зробити контроль за дотриманням міграційного законодавства більш жорстким.

Ціль 9. Заохотити до процесу реєміграції осіб, які раніше виїхали.

Ціль 10. Боротьба із нелегальними міграції за допомогою належного механізму.

Ціль 11. Надання належного соціально-економічного захисту міжнародним трудовим мігрантам.

Ціль 12. Створення інфраструктури в середині країни для залучення мігрантів.

3.3. Моделювання та прогнозування міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни

Міграційний процес є явищем, яке потребує дослідження, аналізування та прогнозування. Найбільш поширеним, простим та точним методом дослідження є метод екстраполяції, але мінусом її є те, що неможливо спрогнозувати на довгий період, тому дослідження проводиться лише у короткостроковій перспективі. При використанні цього методу передбачається, що тенденція за минулий період зберігається. В загальному вигляді функція має наступний вигляд:

$$Y = f(t), \quad (3.1)$$

де Y — теоретичний рівень ряду;

t — змінна часу.

Через те, що кількість виїхавших та прибулих з кожним роком змінюється (табл. 3.1), вірним буде обрати нелінійну модель рівняння регресії. Для того, щоб провести аналіз треба перевірити значимість параметрів рівняння тренду та

вибрати ту модель, яка найбільше підходить використовуючи коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (Y_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}, \quad (3.2)$$

де R^2 – коефіцієнт детермінації;

Y_i – прогнозований (теоретичний) обсяг трудових мігрантів;

y_i – фактичний обсяг трудових мігрантів;

$\bar{y}$ – середня кількість трудових мігрантів за рік;

i – період часу.

Якщо модель регресії набуває значення від 0,5 до 1, то таку модель можна вважати точною. Розрахунки та побудову моделі роблять за допомогою програми Microsoft Office Excel та результат наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз масштабів прибуття та вибуття мігрантів за допомогою коефіцієнту детермінації у моделі регресії

Тип моделі	Масштаби прибуття		Масштаби вибуття	
	Рівняння	R^2	Рівняння	R^2
Лінійна	$y = -396,91t + 43289$	0,0173	$y = -3574,2t + 57801$	0,6887
Експоненціальна	$y = 45957e^{-0,024t}$	0,0888	$y = 63342e^{-0,115t}$	0,7278
Логарифмічна	$y = -1352\ln(t) + 42628$	0,0061	$y = -23452\ln(t) + 72828$	0,9066
Ступенева	$y = 45511t^{-0,098}$	0,0452	$y = 91047t^{-0,709}$	0,7835

При розрахунку коефіцієнта детермінації ми спостерігаємо недостатньо сильний зв'язок фактору часу з масштабом тих, хто заїхав, але так як розподіл вихідних даних тренду є достатньо рівномірним, то ми можемо провести

прогнозування за допомогою методу екстраполяції. Вибираємо найкраще значення коефіцієнту кореляції, яке в даному випадку становить 0,9066 та відповідна їй рівняння у табл. 3.1.

Коли ми підставимо у це рівняння змінну часу, то отримаємо прогноз масштабу осіб, які виїхали з метою заробітку (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Прогноз масштабів виїзду трудових мігрантів за кордон із України

Періоди	Змінна часу t	Теоретичні масштаби прибуття	Теоретичні масштаби вибуття
2019	18	29835,7	11729,4
2020	19	29128,2	11288,2
2021	20	28437,4	10885,2

За даними табл. 3.2 видно, що у 2019-2021 роках рівень еміграції українців зменшиться і приблизно становитиме 10-11 тисяч емігрантів на рік.

Необхідно вибрати фактори впливу на міжнародну трудову міграцію, які мають найбільшу значимість. Для аналізу вибираємо значення ВВП на душу населення, рівень безробіття та річну середню заробітну плату. Проводимо аналіз за лінійною математичною моделлю, яка має наступний загальний вигляд:

$$M_{ij}=a_0+a_1(GDP_i-GDP_j)+a_2(U_i-U_j)+a_3(W_i-W_j), \quad (3.4)$$

де, M_{ij} — обсяг міграційного потоку з України у країну призначення;

GDP_i — ВВП на душу населення в країні призначення;

GDP_j — ВВП на душу населення в Україні;

U_i — рівень безробіття в країні призначення;

U_j — рівень безробіття в Україні;

W_i — середня річна заробітна плата в країні призначення;

W_j — середня річна заробітна плата в Україні;

a — статистично розраховані постійні рівняння.

Для того, щоб спрогнозувати еміграцію українців до країн ЄС необхідно визначити коефіцієнти методом найменших квадратів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Математична модель для розрахунку масштабів виїзду та в'їзду міжнародних трудових мігрантів України

Країна	Математична модель
Польща	$M = -18,908 \cdot 10^5 + 77,297(GDP_i - GDP_j) + 44,692 \cdot 10^3(U_i - U_j) + 168,128(W_i - W_j)$
Чехія	$M = 17,200 \cdot 10^3 - 0,455(GDP_i - GDP_j) - 317,129(U_i - U_j) - 0,577(W_i - W_j)$
Італія	$M = -76,200 \cdot 10^2 - 0,632(GDP_i - GDP_j) + 17,523 \cdot 10^2(U_i - U_j) + 1,427(W_i - W_j)$
Німеччина	$M = -18,049 \cdot 10^3 - 1,454(GDP_i - GDP_j) + 97,654 \cdot 10^2(U_i - U_j) + 3,348(W_i - W_j)$
Португалія	$M = -31841 \cdot 10^5 - 136,746(GDP_i - GDP_j) - 51,514 \cdot 10^3(U_i - U_j) - 14,755(W_i - W_j)$
Іспанія	$M = -29,975 \cdot 10^5 - 87,398(GDP_i - GDP_j) - 31,599 \cdot 10^3(U_i - U_j) - 2,248(W_i - W_j)$
Словаччина	$M = -14,948 \cdot 10^5 + 40,596(GDP_i - GDP_j) + 39,148 \cdot 10^2(U_i - U_j) + 114,441(W_i - W_j)$
Угорщина	$M = -25,473 \cdot 10^5 - 96,310(GDP_i - GDP_j) - 75,317 \cdot 10^3(U_i - U_j) - 25,473(W_i - W_j)$

Основною причиною еміграції українців до країн Європи є розбіжність рівнів заробітної плати. У найближчі три роки скорочення еміграції із України не слід очікувати на значний відсоток. Рівень міграції залежить від внутрішніх та зовнішніх соціально-економічних факторів впливу. Прогнозування динаміки еміграції робимо на основі наведених вище даних у табл. 3.2, 3.3, 3.4. та заносимо результат у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Прогнозування кількості українців, які будуть мігрувати до країн ЄС, осіб

Країна	2019	2020	2021
1	2	3	4
Польща	469192	510230	551269
Росія	215201	233725	252249
Чехія	5569	5665	5760

Продовж. табл. 3.5

1	2	3	4
Італія	26577	28091	29604
Німеччина	-11885	-16624	-21363
Португалія	2355	2048	1740
Іспанія	7301	7712	8122
Словаччина	2136	2276	2416
Угорщина	1411	1532	1653

За табл. 3.5 бачимо, що Німеччина стає непопулярним напрямком для міграції трудових ресурсів та існує вірогідність, що заробітчани взагалі перестануть їздити до Німеччини у пошуках заробітку. Португалія також втрачає свою популярність як країна, яка надає робочі місця. Найбільше коливання відбудеться до Польщі, буде зростання на 41039 особи.

Висновки до розділу 3

1. На основі виявлених проблем регулювання міграції, які уповільнюють процес співробітництва між Україною та країнами ЄС нами було запропоновано альтернативні шляхи співробітництва досліджуваних країн, до яких варто віднести: створення єдиної системи управління для України та країн ЄС; підписання двосторонніх угод України із країнами ЄС; започаткування на державному рівні центри працевлаштування українці в за кордоном; зміна законодавства; збільшення робочих місць, спрощення оподаткування на ведення малого та середнього бізнесу; проведення соціально-економічних реформ у медичній, транспортній, освітній та фінансовій сферах.

2. З метою збільшення показника міграційного приросту та явища рееміграції було запропоновано внести зміни у міграційну політику та обрати стратегію за якою ці зміни будуть впроваджуватися. Основним напрямом є

орієнтованість на мігранта та забезпечення всіх умов для його комфортного перебування за кордоном та при поверненні на Батьківщині.

3. За допомогою виявлених масштабів трудової міграції методом екстраполяції дійшли висновка, що Німеччина стає непопулярним напрямком для міграції трудових ресурсів та існує вірогідність, що заробітчани взагалі перестануть їздити до Німеччини у пошуках заробітку. Португалія також втрачає свою популярність як країна, яка надає робочі місця. Найбільше заробітчан будуть виїжджати до Польщі, а при сьогоdnішній тенденції до зростання трудової міграції в Україні значних змін не буде без впровадження змін.

7) запропонувати напрями удосконалення співробітництва України із країнами ЄС у сфері регулювання міграції;

8) запропонувати заходи із коригування міграційної політики України з урахуванням її соціально-економічної стратегії розвитку;

9) здійснити моделювання та прогнозування міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах соціально-економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши наукові підходи до визначення сутності міжнародної міграції трудових ресурсів та фактори впливу на неї було визначено, що трудова міграція населення – вид міграції, який має економічний характер, на меті мігранти мають пошук роботи та більшого заробітку. Поняття «трудова міграція» можна трактувати по різному, але головним і незмінним залишається те, що при процесі трудової міграції відбувається вселення жителів однієї країни на територію іншої, що супроводжується їх подальшим працевлаштуванням.

2. Охарактеризовано фактори, які впливають на процес міжнародної трудової міграції та чинники, які її регулюють та було визначено, що це заробітна плата, низька якість життя, віросповідання, політична ситуація в країні, свобода слова, тощо. Ці важелі впливають на рівень інтеграції країни та кожен із цих чинників впливає на розвиток країни, як фактор відштовхування, так і фактор притягання.

3. Проаналізовано методичні підходи, які дають змогу оцінити міжнародні міграційні процеси, в тому числі і трудову міграцію. Було досліджено метод експоненційного згладжування. Даний метод прогнозування вважається досить ефективним і відмінковим. Основні переваги методу полягають у можливості обліку суттєвості вихідної інформації, в простоті обчислювальних операцій, гнучкості опису різних динамік процесів. Метод експоненціального згладжування дає можливість отримати оцінку параметрів тренда, що характеризують не середній рівень процесу, а тенденцію, що склалася на момент останнього спостереження.

4. Проаналізовано міграційні процеси різних країн та виявлено, що найпопулярнішим напрямком руху трудових мігрантів стали країни Європейського Союзу, такі як: Німеччина, Угорщина, Швеція, Італія, Франція, Греція, в наслідок чого вони отримали більше негативних наслідків від нелегальної міграції, ніж інші країни.

5. Результатом проведеного регресійно-кореляційного аналізу факторів впливу міграції трудових ресурсів на соціально-економічний розвиток України було виявлено, що привабливим для внутрішніх іммігрантів та осіб є регіони зі значним потоком імпортованих товарів та послуг, що підтверджує тезу про першочерговий пріоритет населення – забезпечити власні потреби. Виробництво товарів і послуг на експорт має другорядне місце, що підтверджує низьке сальдо міграції в регіонах виробництва товарів і послуг на експорт. Одним з найвпливовіших чинників міграції є обсяг заробітної плати, її приріст, варіювання її рівнів по регіонах.

6. При здійсненні оцінки наслідків впливу міграції на соціально-економічний стан країни, виявлено зв'язок між показниками міграцій населення та показниками соціально-економічного розвитку України. Встановлено, що соціально-економічні чинники є різносторонніми і впливають на міждержавну активність. В більшості випадків залежність простежується між показниками міжрегіональних міграцій та показниками соціально-економічного розвитку. Менш стійкою є залежність між показниками соціально-економічного розвитку і показниками міждержавної активності населення.

оцінити наслідки впливу міжнародної трудової міграції на соціально-економічний стан України;

7. Запропоновано шляхи удосконалення співробітництва між Україною та країнами ЄС у сфері регулювання міграції, а саме: створити нову нормативно-правову базу, введення нового законодавства, організація імміграційного контролю, проведення опитування серед мігрантів, які виїхали за кордон про їх враження та те, що спонукало їх виїхати із України на заробітки, розподіл міжнародних трудових мігрантів по територіях країн ЄС, введення певних правил приймання біженців. Ці шляхи направлені на вирішення недосконалості міграційної системи, які заважають державі розвиватися та несуть за собою негативні наслідки.

8. Розроблено стратегії коригування міграційної політики, які направлені на покращення міграційного становища в країні та захист трудових мігрантів,

передбачається досягнення всіх цілей за 8 років. Обґрунтовано нами, що перший рік має стати підґрунтям для досягнення поставлених цілей та основної мети стратегії. Запропонована нами стратегія розрахована так, що кожного року буде досягатися по дві взаємопов'язаних цілі.

9. Виявлено масштаби трудової міграції методом екстраполяції та зроблено висновок, що Німеччина стає непопулярним напрямком для міграції трудових ресурсів та існує вірогідність, що заробітчани взагалі перестануть їздити до Німеччини у пошуках заробітку. Португалія також втрачає свою популярність як країна, яка надає робочі місця. Найбільше заробітчан будуть виїжджати до Польщі, а при сьогоdnішній тенденції до зростання трудової міграції в Україні значних змін не буде без впровадження змін.

10. Узагальнюючи вищевказане, можна зробити висновок, що Україна має негативний міграційний приріст та низький рівень соціально-економічного життя. З кожним роком з України виїжджає все більше осіб і значна кількість трудових мігрантів в основному мігрує до країн ЄС. Основними проблемами великої кількості виїжджаючих та непривабливості країни для іммігрантів є слабка міграційна політика та якість життя у країні. Не має достатнього соціального захисту трудових мігрантів, умов для їх праці та неконкурентність заробітної плати із країнами ЄС.

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка. Скільки укрaнців поїхало за кордон і що державі з цим робити URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migration-note.pdf> (дата звернення 02.06.2019)
2. Ангелко І. Соціально-економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили на добробут населення України . «Вісник Тернопільського національного економічного університету». 2014. № 4. С. 65 – 72.
3. Андреев Е. К 2050 году 75% развивающихся стран рождаемость опустится ниже уровня простого воспроизводства. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2003/0105/progn01.php>
4. Білоус-Сергєєва С.О., Сафонова К. С. Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни. Збірник «Вісник Приазовського Державного Технічного Університету». Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 34. С. 327 – 335.
5. Боровиков В.П., Ивченко Г.И. Прогнозирование в системе STATISTICA в среде Windows. Основы теории и интенсивная практика на компьютере: учеб. Пособие. Москва: Финансы и статистика, 2000. 384 с.
6. Брич В.Я. Роль міграції робочої сили у формуванні світового ринку праці: Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. 2010. С. 737-739.
7. Валовий внутрішній продукт у 2010-2018 рр. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/gdp2010-2018.pdf> (дата звернення 02.03.2019).
8. Волоско Я.О. Адміністративно-правове регулювання трудової міграції вв умовах трансформації економіки України: дис. ... канд. екон. наук: 12.00.07. Львів, 2015. 161 с.
9. Географія міграції: куди їздили українці в 2015 році і хто відвідував Україну. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/368689/geografiya-migratsiyi-kudy->

yizdyly-ukrayintsi-v-2015-rotsi-i-hto-vidviduvav-ukrayinu (дата звернення 05.04.2019).

10. Грошові перекази. Національний банк України. [URL: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357](https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208357) (дата звернення 05.04.2019).

11. Демографи рассказали о кардинальных изменениях структуры населения Европы [URL: https://www.segodnya.ua/world/europe/demografy-rasskazali-o-kardinalnyh-izmeneniyah-struktury-naseleniya-evropy-1149223.html](https://www.segodnya.ua/world/europe/demografy-rasskazali-o-kardinalnyh-izmeneniyah-struktury-naseleniya-evropy-1149223.html) (дата звернення 05.04.2019).

12. Демьяненко К.О., Кримова М.О. Наслідки та причини активізації трудової міграції в Україні [URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:P6g0AFwLTEJ:jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/6188/6217+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:P6g0AFwLTEJ:jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/6188/6217+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera) (дата звернення 05.04.2019).

13. Державна служба статистики України. Демографічна та соціальна статистика. Населення та міграція. [URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/mr/mr_u/mr0219_u.html](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/mr/mr_u/mr0219_u.html) (дата звернення 03.02.2019)

14. Дубовий О.Ф. Феномен сучасної української трудової міграції та його соціально-економічні наслідки. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2011. Вип. 2. №8. С. 368 – 372.

15. Європейський Союз. Вікіпедія: вільна енциклопедія. [URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_Союз](https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_Союз)

16. Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посіб. Київ. : КНЕУ, 2001. 170 с.

17. Западнюк С.О. Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку/ за ред. Л. Г. Руденко. Київ, 2011. 240 с.

18. Западнюк С.О. Особливості соціально-економічного розвитку України та міграції населення: взаємовплив та його наслідки: Український географічний журнал. 2009. № 2. С. 24–31.

19. Западнюк С.О. Сучасні фактори міграції населення як втілення регіональних та загальнодержавних проблем України. Регіональні проблеми

України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: Зб. Наук. Праць. Херсон: ПП Вишемирский, 2007. № 3 С. 90 - 94.

20. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів вибіркового модульного дослідження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці, Державна служба статистики України URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/srobudapest/documents/publication/wcms_244746.pdf. (дата звернення 05.03.2019)

21. Зовнішні трудові міграції населення України: навчальний посібник / за наук. ред. Е. Лібанової, О. Позняка. Київ.: РВПС України, 2002. – С. 104.

22. Ивахнюк И.В. Международная трудовая миграция. Москва: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2005. – 286 с.

23. Ионцев В. Каменский А. Международная миграция населения в России: сборник статей/ за ред. В.А. Ионцев. Москва, 2004. С. 10–11.

24. Ионцев В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения . Москва: Диалог, МГУ, 1999. 370 с.

25. Кизима І. Чинники зовнішньої трудової міграції населення України. Наукові праці Київського національного торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2009. № 15. С. 365–369.

26. Кисель Н.Ф. Украина в контексте перспектив миграционных процессов в Европе: сб. науч. трудов Донецького національного університета імені Василя Стуса. Донецьк: ДонНУ, 2010. –С. 119.

27. Корчемаха Е. На работу за рубеж. Как гастарбайтеры меняют экономику Украины и мира URL: <https://www.unian.net/economics/finance/10061717-na-rabotu-za-rubezh-kakgastarbaytery-menyayut-ekonomiku-ukrainy-i-mira.html> (дата звернення 31.05.2019)

28. Краузе О. Зовнішня трудова міграція населення України. Галицький економічний вісник. 2010. Вип. 27. №2. С.26–34.

29. Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 252 с.

30. Курунова Ю.О. Міжнародна міграція робочої сили як чинник економічного розвитку країн (на прикладі міграційних потоків між ЄС і Україною): дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02. Одеса, 2015. 172 с.

31. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции. Мир в зеркале международной миграции: Научная серия: международная миграция населения: Россия и современный мир/ за ред. В.А. Ионцев. Москва. 2002. Вып. 10. С. 167.

32. Метод експоненційного згладжування URL: https://studme.com.ua/1115121211736/menedzhment/metod_eksponentsialnogo_sglazhivaniya.htm (дата звернення 07.04.2019)

33. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.

34. Наконечний С.І. Терещенко Т.О., Романюк Т.П.. Економетрія: підручник. Київ: КНЕУ, 2004. С. 12

35. Національний банк України. Перерахунок даних щодо приватних грошових переказів в Україну за 2015 2017 роки URL:<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66364144> (дата звернення 07.04.2019)

36. Под знаменем депопуляции. О населении в ЕС и Украине. РИА Новости Украина URL:<https://rian.com.ua/analytics/20170730/1026283492.html>. (дата звернення 07.04.2019)

37. Фомішин С., Шутак І. Правові основи міжнародної економічної діяльності: навч. посіб.. Київ: Кондор, 2009. 454 с.

38. Карташова Оксана Владимировна Региональный аспект функционирования механизма привлечения прямых иностранных инвестиций // Социально-экономические явления и процессы. 2014. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/regionalnyy-aspekt-funktsionirovaniya-mehanizma-privlecheniya-priamyh-inostrannyh-investitsiy> (дата звернення 03.02.2019).

39. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від від 23.11.2018 р. № 2629-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 50. С. 400.

40. Бербенець О. В. Проблеми міграції робочої сили та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс]: Ефективна економіка. 2012. №10 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4450> (дата звернення 15.05.2019).
41. Пробоїв О.А. Напрями подолання міграційної кризи в країнах ЄС і врегулювання потоків нелегальної міграції [Електронний ресурс]: Економіка і суспільство. 2017. Вип. 8 URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/15.pdf (дата звернення 10.05.2019)
42. Пятковська О.Р. Причини та чинники міжнародної трудової міграції в міграційних теоріях та їх моделях. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2010. № 10. С.163–168.
43. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения // Стадии миграционного процесса: Приложение к журналу «Миграция в России». – 2001. – Вып. 5. – 160 с.
44. Солонінко К. С. Міжнародна економіка: навч. посіб. Київ: Кондор. 2008. 381 с.
45. Стаканов Р.Д. Вплив трудової еміграції на макроекономічний розвиток України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Р.Д. Стаканов; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2010. – 20 с.
46. Статистичний аналіз трудової міграції. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2015/Dis_Romanenko.pdf
47. Сьомченко В.В., Циганок К.О. Порівняльний аналіз чисельності населення України з країнами Європейського Союзу URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/72.pdf (дата звернення 20.04.2019)
48. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення 20.04.2019).
49. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. Перспективи. 2001. Вип 15. №3. С. 45-50.
50. Як міграція впливає на країну-донора. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/migra1.pdf> (дата звернення 20.04.2019).

51. Яковець О.В. Середня і вища освіта України і розвинутих країн Європи – спільне, від’ємне. Проблеми освіти: Наук.-метод. збірник НМЦ ВО МОН України. Київ. 2005. Вип. 46. №2. С.32–39.

52. Ravenstein E. G. «The laws of migration». Journal of the Statistical Society of London. vol. 15. №3. London. 1876. Pp. 45 - 50.

53. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Annual aggregated data (rounded). Last update: 26-04-2019 URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en (дата звернення 17.03.2019)

54. Borjas G. Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the U.S. Economy. New York: Basic books, 1990. 274 p.

55. Castles S., Miller M. J. The age of migration: International population movements in the Modern World. L; Basingstone: Macmillan, 1993. London. 306 p.

56. Coats D. Migration Myths: Employment, Wages and Labour Market Performance; The Work Foundation: London. 2008. 243 p. (дата звернення 19.03.2019)

57. Europe 2020 indicators - poverty and social exclusion URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/29306.pdf> (дата звернення 17.03.2019)

58. Eurostat. Employment rates by sex, age and country of birth / Last update: 11-03-2019 URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_ergac_ob&lang=en (дата звернення 10.03.2019)

59. Eurostat. Population on 1 January URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1> (дата звернення 17.03.2019)

60. GhimisA. The EU's Labour Migration Policy: Recent Developments and What More is Needed, p. 312-315. URL: https://www.iemed.org/observatori/arees-danalisi/arxiusadjunts/anuari/med.2016/IEMed_MedYearBook2016_EUs%20Labour%20Migration%20Policy_Andreia_Ghimis.pdf (дата звернення 17.05.2019)

61. Guardia N. D. Labour Migration Patterns in Europe: Recent Trends, Future Challenges. European Commission. Directorate General for Economic and Financial Affairs. 2006. № 256. 52 p.
62. Kremer M.; Schrijvers, E.; Holtslag, J.W. How to make migration work. In Making Migration Work: The Future of Labour Migration in the European Union; Holtslag, J.W., Kremer, M., Schrijvers, E., Eds.; Amsterdam University Press: Amsterdam, The Netherlands, 2013; pp. 13-38.
63. Latek M. Interlinks between migration and development. [URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/630351/EPRS_BRI\(2019\)630351_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/630351/EPRS_BRI(2019)630351_EN.pdf) (дата звернення 29.03.2019)
64. Lecca P. Long-term Social, Economic and Fiscal Effects of Immigration into the EU: The Role of the Integration Policy URL: http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107441/jrc107441_wp_kancs_and_lecca_2017_4.pdf (дата звернення 29.03.2019)
65. Massey D. S. Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century . USA : University of Pennsylvania. 2003. 42 p..
66. Migration and Remittances Data. Annual Remittances Data (updated as of Apr.2019) [URL: http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data](http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data) (дата звернення 29.03.2019)
67. Minimum wages in 2019 – First findings URL: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2019/minimum-wages-in-2019-first> (дата звернення 29.03.2019)
68. Nica E. Labor Market Determinants of Migration Flows in Europe. Sustainability. 2015. № 7. p. 634-647. [URL: https://www.mdpi.com/journal/sustainability](https://www.mdpi.com/journal/sustainability) (дата звернення 29.03.2019)
69. Nyberg Sorensen N. The development dimension of Migrants Transfers. Danish Institute for International Studies. Copenhagen, 2005. P. 6
70. Solimano A. Globalization, history and international migration: a view from Latin America. Word Commission on the Social Dimension of Globalization, Policy Integration Department. 2004. № 37. 33 p.

71. World migration report 2018 [URL:https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf](https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf) (дата звернення 17.01.2019)

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка міграційних потоків(надання притулку)до країн ЄС

у 2014-2018 рр., тис. осіб

Країни ЄС	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2017, (%)
1	2	3	4	5	6	7
Бельгія	22,7	44,7	18,3	18,3	22,5	123,0
Болгарія	11,1	20,4	19,4	3,7	2,5	67,6
Чехія	1,1	1,5	1,5	1,5	1,7	113,3
Данія	14,7	20,9	6,2	3,2	3,6	112,5
Німеччина	202,7	476,5	745,2	222,6	184,2	82,7
Естонія	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	50,0
Ірландія	1,5	3,3	2,3	2,9	3,7	127,6
Греція	9,4	13,2	51,1	58,7	67,0	114,1
Іспанія	5,6	14,8	15,8	36,6	54,1	147,8
Франція	64,3	76,2	84,3	99,3	120,4	121,2
Хорватія	0,5	0,2	2,2	1,0	0,8	80,0
Італія	64,6	83,5	123,0	128,9	53,7	41,7
Кіпр	1,8	2,3	2,9	4,6	7,8	169,6
Латвія	0,4	0,3	0,4	0,4	0,2	50,0
Литва	0,4	0,3	0,4	0,6	0,4	66,7
Люксембург	1,2	2,5	2,2	2,4	2,3	95,8
Угорщина	42,8	177,1	29,4	3,4	0,7	20,6
Мальта	1,4	1,9	1,9	1,8	2,1	116,7
Нідерланди	24,5	45,0	21,0	18,2	24,0	131,9
Австрія	28,0	88,2	42,3	24,7	13,4	54,3
Польща	8,0	12,2	12,3	5,1	4,1	80,4
Португалія	0,4	0,9	1,5	1,8	1,3	72,2
Румунія	1,6	1,3	1,9	4,8	2,1	43,8
Словенія	0,4	0,3	1,3	1,5	2,9	193,3
Словаччина	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	100,0
Фінляндія	3,6	32,6	5,6	5,0	4,5	90,0
Швеція	81,2	162,5	28,8	26,3	21,6	82,1
Великобританія	32,8	40,2	39,7	34,8	37,7	108,3
Ісландія	0,2	0,4	1,1	1,1	0,8	72,7
Норвегія	11,4	31,1	3,5	3,5	2,7	77,1
Швейцарія	23,6	39,4	27,1	18,0	15,2	84,4
Ліхтенштейн	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	100,0
Всього	662,2	1393,9	1292,7	735,0	658,2	89,6

Джерело: складено автором на основі Eurostat. Employment rates by sex, age and country of birth (%) / Last update: 11-03-2019 URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_ergacob&lang=en

Позитивні та негативні наслідки трудової міграції

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Економіка і фінанси	
Притік грошових переказів трудових мігрантів Інвестиції та зв'язок з діаспорою Зменшення безробіття Розширення інвестиційних можливостей Розвиток послуг для мігрантів	Навантаження на соціальну систему країни Дефіцит працівників певних спеціальностей на ринку праці При масовій еміграції скорочення населення та руйнування соціальної інфраструктури окремих районів Підсилення ефекту старіння населення Зростання відносної частки електоральної підтримки популістичних політичних сил
Людський капітал	
Набуття нових знань та навичок мігрантами, які повертаються на Батьківщину, підвищення продуктивності праці Підвищення мотивації до здобуття освіти чи набуття навичок для тих, хто хоче мігрувати в майбутньому (якщо переважає еміграція кваліфікованої робочої сили) Підвищення якості людського капіталу у майбутньому (для тих, хто хоче мігрувати)	Відтік людського капіталу Погіршення якості людського капіталу (короткостроковий ефект)
Родинні зв'язки	
Поліпшення добробуту незаможних родин заробітчанин	Зміна ролей у родинах мігрантів Поглиблення соціальної нерівності через збільшення коштів у тих родин, які отримують грошові перекази з-за кордону від трудових мігрантів

Джерело: складено автором на основі [50]